

คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ทางด้านกายภาพประเภทวัด : วัดในภาคใต้

อรศิริ ปาณินท์

สาทิศ ชูแสง

ชูวิทย์ สุธงษา

เด่น วาสักศิริ

สมคิด จิระทัศน์กุล

บทนำ

ความสำคัญของเรื่องที่ศึกษา

ภาคใต้เป็นภูมิภาคหนึ่งที่สำคัญของประเทศไทย มีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจการบริหารการปกครอง และยังมีสภาพภูมิประเทศที่สวยงามและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงทั้งในระดับประเทศ และระดับนานาชาติ เช่น ชายหาด เกาะต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้พื้นที่ในจังหวัดภาคใต้ยังมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีในฐานะที่เป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญของสมัยก่อนประวัติศาสตร์และเริ่ม

ต้นประวัติศาสตร์ทั้งยังเป็นพื้นที่สำคัญที่จะศึกษาเรื่องราวของสถาปัตยกรรมสมัยศรีวิชัย ดังจะปรากฏให้เห็นหลักฐานตามวัดต่าง ๆ เช่น ที่วัดพระบรมธาตุไชยา วัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช เป็นต้น ซึ่งวัดต่าง ๆ เหล่านี้กระจายกันอยู่ทั่วไปในภาคใต้ นอกเหนือจากวัดเหล่านี้แล้วยังมีวัดอื่นๆ ที่ไม่มีลักษณะศิลปสถาปัตยกรรมที่เด่นชัด แต่ก็มีความสำคัญทางด้านการท่องเที่ยวไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวัดที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ปีหนึ่ง ๆ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศไปเยือนเป็นจำนวนมาก แต่จากสภาพปัจจุบันวัดส่วนใหญ่ก็ยังมีสภาพ

บทความนี้ เป็นรายงานย่อยคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด ตอนที่ 4 วัดในภาคใต้ เสนอต่อกรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ที่ไม่ค่อยเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวนัก เนื่องจากกิจกรรมหลักของวัดคือกิจกรรมทางด้านศาสนาและการให้บริการแก่ชุมชน ดังนั้นลักษณะทางกายภาพของวัดจึงอาจจะไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันวัดที่มีนักท่องเที่ยวนิยมไปเที่ยวมากก็จะทำให้เกิดกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่องมากจนทำให้สภาพของวัดเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว และเกิดปัญหาขึ้นหลาย ๆ ประการ เช่น การรुकล้ำพื้นที่วัด ความสกปรกกรุงรัง ความขาดระเบียบ - ความไม่ประสานกันระหว่างสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นใหม่ ๆ เช่น ร้านขายของ ห้องนำกับสิ่งก่อสร้างเดิมที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวัด เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น สภาพการณ์เช่นนี้จะส่งผลเสียทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งกับตัววัดเองและกับกิจกรรมการท่องเที่ยวคือวัดจะทรุดโทรมลง ลักษณะทางกายภาพก็จะขาดระเบียบมากขึ้นเรื่อย ๆ นักท่องเที่ยวก็จะขาดความสะดวกในการมาใช้พื้นที่วัด ฯลฯ และในอนาคตแนวโน้มของกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยก็จะเติบโตขึ้นอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ซึ่งอาจจะคาดการณ์ได้ว่านักท่องเที่ยวที่จะไปเยือนตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมทั้งที่วัดจะเพิ่มปริมาณมากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็อาจจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นจนส่งผลเสียต่อ

กิจกรรมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศในที่สุด ดังนั้นจึงควรที่จะต้องรีบทำการศึกษาเพื่อค้นคว้าหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้และป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีกในอนาคต และเพื่อพัฒนาลักษณะทางกายภาพของวัดในภาคใต้ให้ตอบสนองกับกิจกรรมหลักของวัดเองและเพื่อสนองกับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษารูปแบบทางด้านกายภาพของวัดในภาคใต้ เพื่อที่จะสรุปลักษณะสำคัญที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะทางสังคม-เศรษฐกิจและนำผลของการสรุปเหล่านั้นมาเป็นแนวทางในการเสนอแนะการพัฒนาให้สัมพันธ์สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศโดยส่วนรวม โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการศึกษาดังนี้

- เพื่อเสนอการพัฒนาทางด้านกายภาพของวัดในเรื่องของผังบริเวณ สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม

- เพื่อเสนอแนะขั้นตอนและวิธีการในการนำคู่มือไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับสภาพของวัดในแต่ละพื้นที่

- ศึกษาเปรียบเทียบรายงานคู่มือการพัฒนาวัดในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน

และภาคใต้ เพื่อสรุปสาระสำคัญและแนวทางที่เหมาะสมของการพัฒนาวัดในประเทศไทย

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาเพื่อจัดทำคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 4 ในครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ

– การศึกษาในระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อให้ทราบภาพรวมของสภาพทางด้านกายภาพ สังคม-เศรษฐกิจที่จะมีผลต่อลักษณะทางด้านกายภาพของวัด โดยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาในจังหวัดภาคใต้ทั้งหมด

– การศึกษาในระดับพื้นที่โครงการ เป็นการศึกษารายละเอียดอย่างละเอียดโดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะทางด้านกายภาพของวัดในพื้นที่บางจังหวัดที่จะได้กำหนดให้เป็นตัวแทนของกลุ่ม เพื่อที่จะได้นำผลการศึกษาไปใช้ในการจัดทำข้อเสนอแนะต่อไป

– กรณีศึกษาเฉพาะวัดบางวัดโดยนำผลการศึกษามาใช้ในการวางแผนและออกแบบ

ขั้นตอนการศึกษา

แบ่งออกได้เป็น 8 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 การเตรียมการ ได้แก่ การทบทวนแผนแม่บททางด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องและเสนอแผนการทำงาน

ขั้นที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากการสำรวจภาคสนาม

ขั้นที่ 3 การจัดระเบียบข้อมูล เสนอเรื่องราวสภาพปัจจุบัน และกำหนดวัดที่จะทำการศึกษาละเอียด

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ปัญหา แนวโน้ม และศักยภาพของวัดที่จะทำการศึกษาละเอียด

ขั้นที่ 5 การเสนอแนะเรื่องราวของการพัฒนาวัดทางด้านกายภาพ

ขั้นที่ 6 การกำหนดวัดที่เป็นกรณีศึกษา และทดลองนำข้อเสนอแนะจากขั้นตอนที่ 5 มาปฏิบัติ

ขั้นที่ 7 การสรุปสาระสำคัญของคู่มือการพัฒนาวัดทั้งวัดในภาคกลาง วัดภาคเหนือ วัดภาคอีสาน และวัดในภาคใต้

ขั้นที่ 8 การจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

วิธีการศึกษา

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลหัตถภูมิใช้วิธีการสำรวจจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว คู่มือการพัฒนาวัดฯ สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ตลอดจนหนังสือที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีและหลักการที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ฯลฯ

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิใช้วิธีการสำรวจภาคสนามด้วยการสำรวจ ถ่ายภาพรังวัด เสกซ์ซ์ สัมภาษณ์ ฯลฯ

3) การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น

3.1 การแบ่งกลุ่มของวัดใช้วิธีการจัด

ความเหมาะสมทางด้านความสำคัญของการท่องเที่ยว ตำแหน่งที่ตั้ง จากความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี และจากรูปแบบ (style) ของวัด

3.2 การสุ่มตัวอย่างวัดที่จะทำการศึกษาย่างละเอียดใช้วิธีสุ่มตัวอย่างตามจุดมุ่งหมาย (Purposive Sampling)

3.3 การกำหนดวัดที่จะเป็นกรณีศึกษา กำหนดโดยพิจารณาจากศักยภาพในการพัฒนาของวัด และสามารถที่จะเป็นตัวแทนของวัดในกลุ่มต่าง ๆ ได้

3.4 การวิเคราะห์เรื่องราวของผังบริเวณ สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม ใช้วิธีต่อไปนี้

- หลักเกี่ยวกับการจัดเตรียมพื้นที่กลางเพื่อเชื่อมโยงบริเวณสาธารณะกับบริเวณที่ต้องการความเป็นสัดส่วน

- หลักการในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมของอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

- หลักการวางผังบริเวณ (Site Planning)

- หลักการทางด้านสุนทรียศาสตร์

3.5 การเสนอแนะการนำคู่มือฯ ไปปฏิบัติ ใช้วิธีประยุกต์จากทฤษฎีทางด้านกรวางแผน

ข้อจำกัดในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดคือ

1) รูปลักษณะ (style) ของวัดในภาคใต้ไม่สามารถกำหนดลงไปได้อย่างชัดเจนเหมือนกับวัดในพื้นที่อื่น ๆ เช่น วัดในภาคเหนือ การแบ่งกลุ่มของวัดจึงยังทำไม่ได้ตั้งแต่ตอนแรก ซึ่งจะส่งผลทำให้ไม่สามารถกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาให้แคบลงมาได้

2) สืบเนื่องจากข้อจำกัดในข้อ 1 ปริมาณของวัดในภาคใต้มีเป็นจำนวนมาก ทำให้การสำรวจอาจจะทำได้ไม่ละเอียด

คำนิยามศัพท์ในการศึกษา

วัด หมายถึง วัดในศาสนาพุทธซึ่งจัดระเบียบอย่างถูกต้องกับกรมการศาสนา

ภาคใต้ ประกอบด้วยพื้นที่ของจังหวัด 14 จังหวัด คือ ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ สตูล ตรัง พัทลุง ภูเก็ต พังงา สงขลา ยะลา บัตตานี นราธิวาส

ลักษณะทางกายภาพของวัด หมายถึง ลักษณะของวัดที่สังเกตเห็นได้ง่าย เช่น รูปรางขนาด รูปแบบ สัดส่วนอาคาร ประเภทอาคาร และสิ่งก่อสร้าง ผังบริเวณ ภูมิสถาปัตยกรรม ฯลฯ

ผังบริเวณ หมายถึง อาณาเขตของวัดซึ่งมีการกำหนดตำแหน่งการใช้ที่ดินและอาคารตลอดจนสาธารณูปโภคต่าง ๆ ซึ่งสัมพันธ์กัน

สถาปัตยกรรม หมายถึง อาคารและสิ่งปลูกสร้างซึ่งตั้งอยู่ในผังบริเวณของวัด

องค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งก่อสร้าง คุรุภัณฑ์ประกอบผังบริเวณ พืชพันธุ์ไม้และอื่น ๆ ที่มีการใช้สอยเกี่ยวเนื่องกับภูมิสถาปัตยกรรม อาทิเช่น ถนน ทางเท้า ม้านั่ง โคมไฟ ต้นชะยะ ต้นไม้ทั้งยืนต้น ไม้พุ่ม ฯลฯ

การกำหนดพื้นที่ที่จะทำการศึกษา

จากการพิจารณาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคใต้และลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคใต้พบว่า กลุ่มของวัดที่มีความสำคัญและที่น่าสนใจต่อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีจะอยู่ในกลุ่มของวัดในจังหวัด

- สุราษฎร์ธานี
- นครศรีธรรมราช
- สงขลา

และเมื่อพิจารณารายละเอียดทางด้านศิลปสถาปัตยกรรมและรูปลักษณะของวัดในแง่มุมของศิลปกรรมสมัยต่างๆ พบว่าวัดในจังหวัดพัทลุงมีคุณสมบัติที่ควรแก่การสนใจ ส่วนวัดที่เน้นเรื่องราวของตำนานที่น่าสนใจแก่การท่องเที่ยวจะอยู่ที่จังหวัดภูเก็ต

ดังนั้นหากจะกำหนดพื้นที่ในกลุ่มจังหวัดภาคใต้ 14 จังหวัดเพื่อหาตัวแทนของแหล่งท่องเที่ยว

เที่ยวประเภทวัดที่ควรแก่การศึกษาค้นคว้าและการท่องเที่ยว จึงควรพิจารณาศึกษาให้ครบในทุกๆ ด้าน ซึ่งครอบคลุมวัดใน 6 จังหวัด คือ

- สุราษฎร์ธานี
- นครศรีธรรมราช
- สงขลา
- ภูเก็ต
- พัทลุง
- นราธิวาส

ลักษณะทางกายภาพของวัด ที่ทำการสำรวจ

จากการพิจารณากลุ่มจังหวัดที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและลักษณะเด่นทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ และสถาปัตยกรรมของวัด คณะผู้วิจัยได้พิจารณาสรุปพื้นที่ที่จะทำการสำรวจเพื่อเสนอแนะการพัฒนาโดยครอบคลุมจังหวัดต่างๆ ที่สามารถเป็นตัวแทนในการศึกษาได้ดังนี้

- ภูเก็ต
- พัทลุง
- สงขลา
- นครศรีธรรมราช
- สุราษฎร์ธานี
- นราธิวาส

และได้พิจารณากำหนดวัดในจังหวัดต่างๆ ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มวัดในชุมชนเมืองและวัดนอกชุมชนเมืองของแต่ละจังหวัดดังนี้

1) วัดที่เสนอแนะเพื่อการสำรวจในจังหวัด
ภูเก็ต

- วัดพระทอง อ. ถลาง
- วัดพระนางสร้าง อ. ถลาง
- วัดฉลอง อ. เมือง

2) วัดที่เสนอแนะเพื่อการสำรวจในจังหวัด
พัทลุง

- วัดสุนทรवास อ. ควนขนุน
- วัดวัง อ. เมือง
- วัดวิหารเบิก อ. เมือง
- วัดคูหาสวรรค์ อ. เมือง
- วัดเขียนบางแก้ว อ. เขาชัยสน

3) วัดที่เสนอแนะเพื่อการสำรวจในจังหวัด
สงขลา

- วัดมัทธิมาวาส อ. เมือง
- วัดแจ้ง อ. เมือง
- วัดพะโคะ อ. สทิงพระ
- วัดจันทิ์พระ อ. สทิงพระ
- วัดสี่หยัง อ. ระโนด
- วัดเจดีย์งาม อ. ระโนด

4) วัดที่เสนอแนะเพื่อการสำรวจในจังหวัด
นครศรีธรรมราช

- วัดพระบรมธาตุรวมหาวิหาร อ.เมือง
- วัดวังตะวันตก อ. เมือง
- วัดแจ้ง อ. เมือง
- วัดเขาขุนพนม อ. เมือง
- วัดโมคคัลลาน อ. ท่าศาลา

5) วัดที่เสนอแนะเพื่อการสำรวจใน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

- วัดน้ำคุดา อ. กาญจนดิษฐ์
- วัดพระบรมธาตุไชยา อ. ไชยา
- วัดสวนโมกขพลาราม อ. ไชยา
- วัดจำปา อ. ไชยา
- วัดแก้ว อ. ไชยา

6) วัดที่เสนอแนะเพื่อการสำรวจในจังหวัด
นราธิวาส

- วัดชลดาราสิงห์ อ. เมือง

สรุปลักษณะทางกายภาพโดยส่วนรวมของ วัดภาคใต้

ลักษณะการวางผังของวัด

จากการสำรวจศึกษาแผนผังของวัดต่างๆ ที่
สำรวจโดยพิจารณาจากผังตำแหน่งอาคาร เส้น
ทางสัญจรภายใน เส้นทางคมนาคมภายนอก
ทางเข้าสู่บริเวณวัด ช่วงเวลาของการพัฒนา
ก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ภายในบริเวณวัด
รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ ด้วย อาจพอชี้ให้เห็น
ได้ว่า

- ประเภทที่มีลักษณะของการวางผัง จัด
ประเภทนี้เป็นวัดขนาดใหญ่และมีความสำคัญ มี
ที่ตั้งอยู่ในชุมชนเมืองขนาดใหญ่ จากการ
พิจารณาดำแหน่งอาคารสำคัญและยุคสมัยของ
การสร้าง แสดงว่าได้มีการดำเนินการในลักษณะ
ของการก่อสร้างอาคารแบบมีแผนผังหรือมีการ

เตรียมการเอาไว้ วัดประเภทของการวางผังนี้ยังรวมถึงวัดที่ได้มีการพิจารณาในการจัดสร้างอาคารใหม่โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ ระยะห่าง ตลอดจนแนวเดิมของอาคารสำคัญ ๆ และการสงวนรักษาพื้นที่ว่างด้านหน้าเอาไว้ด้วย วัดประเภทนี้ได้แก่ วัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช วัดพระบรมธาตุไชยา วัดมณีนิมิตวาฬ จังหวัดสงขลา

— ประเภทที่มีลักษณะของการวางผังเป็นบางส่วน วัดประเภทนี้แม้ว่าจะจะมีขนาดเล็กกว่าวัดประเภทแรกแต่หลายวัดเป็นวัดที่มีความสำคัญควบคู่มาพร้อมกับชุมชน จากกาพิจารณาในลักษณะหลาย ๆ ประการเช่นเดียวกับวัดประเภทแรกจะพบว่า บางส่วนของวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่มีความสำคัญบริเวณพุทธาวาส เช่น โบสถ์ เจดีย์ วิหาร มีการวางแผนผังสร้างไว้หรือได้สร้างไปพร้อม ๆ กัน อาคารอีกส่วนหนึ่ง เช่น ศาลาการเปรียญ กุฏิ ตลอดจนอาคารอื่น ๆ ที่มีอายุอาคารใหม่กว่าซึ่งมักสร้างด้วยวัสดุและลักษณะทางศิลปกรรมที่ต้อยกว่า พบว่ามีตำแหน่งที่ตั้ง ระยะห่าง แนวอาคาร ตลอดจนความสัมพันธ์กับอาคารกลุ่มเดิม ชาติความเกี่ยวเนื่องกลมกลืนและสัมพันธ์กันอย่างเห็นได้ค่อนข้างชัดเจน วัดประเภทนี้ได้แก่วัดสุนทรวาฬ จังหวัดพัทลุง วัดวิหารเบิก จังหวัดพัทลุง วัดวัง จังหวัดพัทลุง ฯลฯ

— ประเภทที่ไม่มีมีลักษณะของการวางผัง วัดประเภทนี้มีลักษณะของการวางผังที่ตำแหน่งอาคารไม่ค่อยจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องซึ่งกัน

และกันเท่าที่ควร แม้แต่อาคารที่มีความสำคัญ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ฯลฯ สำหรับกลุ่มอาคารในเขตสังฆาวาส เช่น กุฏิ หอฉัน จะยิ่งปรากฏลักษณะที่เด่นชัดมากขึ้น วัดประเภทนี้มักเป็นวัดที่อยู่ในชุมชนขนาดเล็ก มีความน่าสนใจในแง่ของการท่องเที่ยวน้อยด้านเช่นน่าสนใจเฉพาะลายนูนปั้นเฉพาะจุด ภาพฝาผนังในอาคารหลังใดหลังหนึ่ง หรือมีความน่าสนใจเฉพาะในแง่ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัดประเภทนี้ได้แก่ วัดโมคคัลลาน อ. ท่าศาลา นครศรีธรรมราช วัดดีหยัง อ. ระโนด สงขลา

รูปแบบของการวางผัง

จากการสำรวจและศึกษาพบว่าวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวซึ่งมีลักษณะลำดับของการวางผัง 3 ประเภทตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ในกลุ่มของวัดที่อาจจัดได้ว่ามีรูปแบบของการวางผังที่ค่อนข้างชัดเจนมีลักษณะที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้คือ

— มีการแบ่งบริเวณการใช้สอย กล่าวคือบริเวณพุทธาวาสซึ่งประกอบด้วยอาคารอย่าง โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หอระฆัง ศาลาการเปรียญ มีลักษณะอยู่รวมกลุ่มกัน ส่วนบริเวณสังฆาวาสซึ่งประกอบด้วยอาคารอย่างกุฏิ ศาลา ก็มีลักษณะอยู่รวมกลุ่มแยกออกจากพุทธาวาส นอกจากนี้หลาย ๆ วัดพบว่ามีอาคารของกิจกรรมอย่างอื่นที่เกี่ยวกับศาสนาหรือบริการสังคมอยู่ด้วย เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียน

พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ อาคารประเภทหลังนี้พบว่า ส่วนมากมักอยู่ชิดไปทางด้านใดด้านหนึ่งและมักใกล้เคียงต่อเนื่องกับส่วนที่เป็นพุทธรูป

- มีการเว้นที่ว่างด้านหน้า กล่าวคือ ทางตอนหน้าของบริเวณวัดซึ่งมักจะเป็นส่วนพุทธรูปนั้นจะมีการเว้นที่ว่างเอาไว้เป็นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่มากกว่าพื้นที่โล่งส่วนอื่น ๆ พื้นที่ว่างดังกล่าวในบางครั้งอาจมีอาคารขนาดเล็กหรือองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมรวมอยู่ด้วยบ้าง และมีลักษณะของการสงวนรักษาไว้เพื่อการใช้สอยนอกประสงค์ได้หลาย ๆ อย่าง เช่น จอดรถจักรยานประเพณี งานวัด ฯลฯ

- อาคารสำคัญ ๆ หันเข้าหาเส้นทางคมนาคม กล่าวคือ กลุ่มอาคารในเขตพุทธรูปรายตัวหันเข้าหาที่ว่างด้านหน้า โดยที่ว่างดังกล่าวติดกับเส้นทางคมนาคมซึ่งอาจจะเป็นทางสัญจรที่เป็นน้ำหรือบก อย่างไรก็ตามตัวโบสถ์ซึ่งมีความสำคัญแม้ว่าจะหันเข้าหาเส้นทางคมนาคม แต่ก็พบว่ายังรักษาการหันพระพักตร์องค์พระประธานไปในทิศที่ยังเป็น ตะวันออกอยู่โดยอาจจะค่อนข้างไปทางเหนือหรือได้บ้าง

- อาคารสำคัญ ๆ ในบริเวณพุทธรูปวางตำแหน่งเรียงกัน กล่าวคืออาคารที่มีความสำคัญอย่างโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ฯลฯ นอกจากหันเข้าหาด้านหน้าของบริเวณวัดแล้ว อาคารเหล่านี้มีลักษณะการวางตัวในตำแหน่งเดียวขนานไปกับตัวโบสถ์ทั้งทางด้านซ้ายและขวา

โดยแนวของกลุ่มอาคารเหล่านี้จะรักษาวอยู่ในระดับเดียวกันไม่ล้ำแนวของตัวโบสถ์ออกมา

- อาคารที่มีความสำคัญรอง ๆ ลงมาเช่น ศาลา โถงเวียน กุฏิ ฯลฯ หากอยู่ทางตอนหน้าของบริเวณวัดจะวางตำแหน่งอาคารชิดไปทางด้านใดด้านหนึ่ง สำหรับส่วนสังฆาวาสอย่างเช่น กุฏิ ห้องน้ำ-ส้วม จะวางตำแหน่งไปทั้งทางด้านข้าง และตอนหลังของอาคารกลุ่มพุทธรูปซึ่งส่วนมากพบว่าจะวางตำแหน่งกระจายตัวไว้ทางด้านหลัง

- ตำแหน่งของอาคารหรือสถานที่สำคัญขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ กล่าวคือวัดบางแห่งอาคารหรือสถานที่ของวัดซึ่งมีความสำคัญ เช่น วิหาร กุฏิ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ฯลฯ อยู่แยกจากอาคารอื่นขึ้นไปอยู่บนเขาหรือในถ้ำ มีทางสัญจรเชื่อมต่อดังกันแต่มิได้สัมพันธ์กันในลักษณะร่วมแกนวางตัวขนานหรือเคียงกัน

อย่างไรก็ดีก็ยังมีวัดอีกประเภทหนึ่งซึ่งไม่มีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้ว หากแต่เป็นวัดที่มีสภาพทางกายภาพในลักษณะปานกลาง กล่าวคือไม่มีการบำรุงรักษาอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ปล่อยให้อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม วัดดังกล่าวคือวัดที่มีความสำคัญในแง่ของวัดประจำตระกูลหรือวัดที่มีสายตระกูลใดตระกูลหนึ่งเป็นผู้สร้างภายในวัดมักจะมีสถาปัตยกรรมประเภทอนุสาวรีย์ประกอบอยู่ด้วยเสมอ อนุสาวรีย์ดังกล่าวได้แก่อาคารสถานซึ่งใช้เป็นที่เก็บอัฐิของบุคคล

โดยบุคคลหนึ่งหรืออาจเป็นบุคคลในตระกูลนั้น ๆ ดังเช่นวัดแจ้งหรือวัดประดู่ เป็นต้น โดยเฉพาะวัดแจ้งและวัดประดู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช นั้น เป็นที่เก็บอัฐิธาตุของเจ้าผู้ครองนครอันได้แก่อัฐิของสกุล ณ นคร ดังนั้นการทำนุบำรุงดูแลรักษาจึงเป็นเสมือนหน้าที่ของผู้สืบสายตระกูลที่ยังคงสืบทอดกันมาอยู่โดยปริยาย

นอกจากนี้แล้วก็มีวัดในระดับประจำหมู่บ้าน ที่มีขนาดเล็กอีกประเภทหนึ่ง เป็นวัดธรรมด ๆ ที่ไม่มีชื่อเสียงหรือสิ่งเด่น ๆ เฉพาะ เป็นเพียงวัดที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองกิจกรรมทางศาสนา เฉพาะกลุ่มชนเท่านั้นหรือวัดที่มีศิลปสถาปัตยกรรมหากแต่ไม่เป็นที่ชื่นชมของชุมชน วัดเหล่านี้เป็นวัดที่มีอยู่ทั่วไปเป็นจำนวนมาก การบำรุงดูแลรักษาจึงเป็นไปตามสภาพของความศรัทธา และสภาพของสังคมเศรษฐกิจในลักษณะเฉพาะภายในกลุ่ม ไม่มีแรงเอื้อหนุนจากภายนอก ลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปจึงเป็นวัดที่ค่อนข้างจะขาดการดูแลรักษามากกว่าประเภทอื่นใด วัดประเภทนี้ก็มีเช่น วัดดีหลวง จังหวัดสงขลา และวัดจำปา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

จากลักษณะดังกล่าวพอสรุปลักษณะทางกายภาพตามประเภทของวัดได้ดังนี้

1) วัดที่มีศาสนสถานหรือพระภิกษุซึ่งสำคัญ เช่น วัดมัสยิมาวาส วัดพระบรมธาตุไชยา วัดพระบรมธาตุรวมหาวิหาว ฯลฯ วัด

ต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นวัดที่มีการทำนุบำรุงรักษา และซ่อมแซมให้มีสภาพที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์

2) วัดที่เป็นศาสนสถานประเภท "อนุสาวรีย์สถาน" เช่น วัดแจ้ง วัดประดู่ จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดเหล่านี้เป็นวัดที่อาจสร้างขึ้นจากบุคคลผู้มีอำนาจหรือบุคคลสำคัญเฉพาะถิ่น การดูแลรักษาจึงมักเกิดจากผู้สืบทอดเจตนาารมณของบุคคลนั้น ๆ เป็นการดูแลที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ สภาพภาพของศาสนสถานต่าง ๆ จึงอยู่ในระดับปานกลาง

3) วัดในระดับชุมชนหรือชาวบ้าน เป็นวัดทั่ว ๆ ไปที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่นหรือเฉพาะชุมชน การดูแลรักษาจึงเป็นไปตามเศรษฐกิจเฉพาะชุมชน ดังนั้นจึงเป็นวัดที่มีสภาพค่อนข้างจะต่ำกว่าที่ควร

ลักษณะสถาปัตยกรรมของวัด

ลักษณะโดยภาพรวมของสถาปัตยกรรมที่ปรากฏให้เห็นของวัดซึ่งในที่นี้หมายถึงสถาปัตยกรรมหลัก อันได้แก่ เจดีย์ วิหารหรือ อุโบสถ และสถาปัตยกรรมรองอันได้แก่ หอไตร หอระฆัง เจดีย์ราย ศาลา หมู่กุฏิต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งตัวสถาปัตยกรรมรองเหล่านี้มักจะมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องโดยตรงกับสถาปัตยกรรมหลักของวัด กล่าวคือหากเป็นวัดที่มีความสำคัญไม่ว่าจะในแง่ของประวัติศาสตร์หรือคุณค่าทางศิลปสถาปัตยกรรมของศาสนสถานหลักอย่างใด

อย่างหนึ่งก็ตาม สถาปัตยกรรมรองก็ย่อมมีบทบาทเข้ามาสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นปริมาณขนาด หรือคุณค่าร่วมด้วยโดยปริยาย

ในอดีตที่ผ่านมาเน้นเจดีย์คือกำหนดให้เป็นหลักประธานของวัดเสมอ โดยมีวิหารหรืออุโบสถเป็นองค์ประกอบร่วมในตัว แต่คิดดังกล่าวนั้นได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามสถานภาพของค่านิยมตามยุคสมัย ทำให้การกำหนดสิ่งสำคัญที่เป็นหลักประธานของวัดแปรเปลี่ยนไปโดยเฉพาะปัจจุบัน อุโบสถดูเหมือนจะกลายเป็นหลักประธานแทนเจดีย์ไป ลักษณะเช่นนี้ได้ถูกกลืนหายไปแล้วตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยาตอนปลาย หากแต่ได้มีการพัฒนายังไปกว่านั้นก็คือวัดไม่จำเป็นต้องมีเจดีย์อีกต่อไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้มักจะพบเห็นได้โดยทั่วไป ตามวัดต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ ซึ่งเหล่านี้ทำให้คุณค่าทางศิลปสถาปัตยกรรมส่วนหนึ่งได้สูญหายไปอย่างน่าเสียดาย ดังนั้นวัดต่าง ๆ ที่ถือกันว่าเป็นวัดสำคัญ ๆ จึงมักเป็นวัดที่มีศาสนสถานที่สำคัญ ๆ อยู่ในวัดนั้น ๆ เสมอ โดยเฉพาะเจดีย์ประธาน ดังเช่น วัดพระบรมธาตุนครพนม วัดพระธาตุอุเทน วัดพระปฐมเจดีย์ต่าง ๆ เป็นต้น วัดในภาคใต้ก็เช่นเดียวกัน วัดที่มีความสำคัญมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปก็มักเป็นวัดที่มีเจดีย์สำคัญ ๆ เช่น วัดพระบรมธาตุไชยา วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร วัดเจ็ทังพระ วัดเจดีย์งาม เป็นต้น ซึ่งเจดีย์สำคัญเหล่านี้ได้สะท้อนออกมา

ในลักษณะของสัญลักษณ์ที่เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของปวงชนทั้งปวง และเพราะสิ่งที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจนี้เองจึงไม่เป็นเรื่องแปลกแต่อย่างไรที่วัดเหล่านี้ได้เป็นวัดที่เป็นศูนย์รวมแห่งสาธุชนจากทุกทั่วแดน ความเจริญเติบโต ความรุ่งเรืองของวัดเป็นผลสืบเนื่องจากเหตุผลดังกล่าว ดังนั้นศรัทธาอันแรงกล้าต่าง ๆ ที่มีต่อ "สถานที่" อันเคารพและเทิดทูนนี้เองย่อมก่อให้เกิดความทวาทนในอันที่จะปกป้องรักษาทำนุบำรุง ค่าชูให้ "สถานที่" เหล่านี้คงอยู่เพื่อเป็นสิ่งตอบสนองความอึดเอิบของจิตใจต่อไป วัดต่าง ๆ ดังกล่าวจึงมีสภาพที่ถูกบำรุงรักษาโดยทั่วไปค่อนข้างจะดี อย่างไรก็ตามได้ก็ยังมีทัศนคติอีกลักษณะหนึ่งนั่นคือการให้ความเคารพบูชาผู้ที่มีคุณความดี โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ซึ่งเป็นเสมือนตัวกลางที่เป็นผู้คอยประสานระหว่างทางโลกและทางธรรม พระสงฆ์รูปใดที่มีเมตตาคุณอันสูงส่งก็มักจะเป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไปไม่ว่าจะยังมีชีวิตอยู่หรือแม้จะมรณภาพไปแล้วก็ตาม วัดที่มีภิกษุสงฆ์ลักษณะดังกล่าวก็มักจะเป็นวัดที่ผู้คนไปสักการะบูชาอยู่เสมอเช่นกัน ถึงแม้ว่าวัดวัดนั้นจะไม่มีตัวศาสนสถานเด่น ๆ อาทิเช่น วัดฉลอง ซึ่งมีหลวงพ่อแช่ม หรือวัดพะโคะ ซึ่งมีหลวงพ่อทวด อันเป็นที่เคารพนับถืออย่างยิ่งของชนภาคใต้

การศึกษาวัดที่เป็นกรณีศึกษา

ในการศึกษาสภาพทางกายภาพของวัดในภาคใต้ ได้พบว่า ลักษณะของการวางผังบริเวณ ลักษณะสถาปัตยกรรม ตลอดจนรายละเอียดขององค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมของวัดในภาคใต้ มิได้รวมกลุ่มตามลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมเช่นเดียวกับวัดในภาคเหนือและภาคอีสาน ดังนั้นการวางผังบริเวณจึงไม่สามารถแบ่งกลุ่มตามลักษณะดังที่แบ่งกลุ่มในภาคเหนือตอนบนเป็นวัดล้านนาและวัดไทยใหญ่¹ หรือแบ่งกลุ่มวัดในภาคอีสานเป็นวัดพระธาตุและวัดป่า² ได้ จำเป็นต้องกำหนดเกณฑ์และเหตุผลของการเลือกกรณีศึกษาแตกต่างกันไป

เหตุผลของการกำหนดกรณีศึกษา

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะผู้ดำเนินการศึกษาโครงการนี้จึงได้ศึกษาลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับวัดในภาคใต้ เพื่อพิจารณาเหตุผลของการกำหนดกลุ่มวัดเพื่อเลือกกรณีศึกษา และพบข้อสังเกตเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมซึ่งแตกต่างไปจากวัดในภาคเหนือและภาคอีสาน ในส่วนของกิจกรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับศาสนาและประเพณี โดยพบว่า ทั้งวัดในภาคเหนือและภาคอีสานจะมีกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีเป็นระยะ ๆ ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะวัดในภาคอีสานเป็นวัดที่ประชาชนในชุมชนมีกิจกรรมเกี่ยวกับงานบุญมากเป็นพิเศษ เพราะนอกจากการทำบุญตามประเพณีทั้ง 12 เดือนแล้ว ยังมี

การทำบุญย่อย ๆ ตามความเชื่อและความศรัทธาอีกมากมาย แต่วัดในภาคใต้ งานบุญใหญ่ที่สุดที่กระทำคืองานบุญเดือน 10 ส่วนประเพณีย่อยอื่น ๆ มีปริมาณน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับวัดในภาคเหนือและภาคอีสาน ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ตามลักษณะของสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นแล้วจะพบว่า คนในภาคใต้มีสภาพเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตที่มั่นคงกว่าภาคเหนือและภาคอีสาน สามารถประกอบอาชีพได้ทั้ง นา สวน และการประมง ซึ่งมีรายได้ต่อหัวประชากรสูงกว่า ดังนั้น ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญเพื่อกราบไหว้ขอให้มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์จะมีน้อยกว่าประชาชนในอีก 2 ภาคดังกล่าวข้างต้น วัดจึงเป็นที่ที่นิยมทำบุญที่เกี่ยวกับประเพณีที่สืบเนื่องกับการดำรงชีวิตส่วนตัวมากกว่า เช่น บวช ทำบุญวันเกิด ทำบุญศพ เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว เมื่อมีกิจกรรมประเพณีน้อย กิจกรรมซึ่งดึงดูดผู้มาเยือนวัดที่ไม่ใช่คนในชุมชนจึงขาดหายไปด้วย ซึ่งเหตุผลดังกล่าวตรงกับสภาพของการสำรวจ เพราะพบว่าวัดบางวัดที่มีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่มีลักษณะเด่นน่าสนใจแต่มิได้มีกิจกรรมเสริมอีกหรือมิได้มีสิ่งควรเคารพสักการะเป็นพิเศษ เป็นวัดที่มีศักยภาพของการท่องเที่ยวต่ำ เช่น วัดสุนทรवासและวัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

ด้วยเหตุผลหลายประการประกอบกัน จึงเห็นสมควรพิจารณาแยกกลุ่มวัดที่ทำกรสำรวจ

เพื่อเลือกกรณีศึกษาตามปริมาณของกิจกรรม ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับผู้มาเยือนวัดซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมต่างๆ ตามบทบาทหลักของวัด คือ กิจกรรมทางศาสนาประเพณี กิจกรรมชุมชน และกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้คือ

1) วัดกลุ่มที่มีกิจกรรมหลายประเภท และมีปริมาณและประเภทผู้ประกอบกิจกรรม ผู้มาเยือนวัดอยู่ในกลุ่ม "มาก" ซึ่งได้แก่วัดที่มีสิ่งดึงดูดพิเศษสำหรับผู้มาเยือนวัด เช่น มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือมีบุคคลผู้เป็นที่เคารพสักการะ ประเภทผู้ประกอบกิจกรรมหรือผู้มาเยือนวัดมีหลายระดับทั้งในระดับชุมชน ระดับเมือง ระดับประเทศ หรืออาจมีแนวโน้มเป็นระดับนานาชาติได้ วัดในกลุ่มนี้ได้แก่

- วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัด นครศรีธรรมราช
- วัดพระบรมธาตุไชยา วัดสวนโมกข- พาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- วัดฉลอง จังหวัดภูเก็ต
- วัดพะโคะ จังหวัดสงขลา

2) วัดกลุ่มที่มีกิจกรรมหลายประเภท แต่ปริมาณและประเภทของผู้ประกอบกิจกรรม หรือผู้มาเยือนวัดอยู่ในวงที่แคบกว่าที่ระบุในข้อ 1 คืออยู่ในระดับ "ปานกลาง" เช่น

- วัดพระทอง วัดพระนางสร้าง จังหวัด ภูเก็ต
- วัดคูหาสวรรค์ วัดวัง วัดวิหารเบิก วัดสุนทรารวาส จังหวัดพัทลุง

- วัดมัชฌิมาวาส วัดแจ้ง วัดเจ็ทังพระ วัดเจดีย์งาม จังหวัดสงขลา

- วัดวังตะวันตก วัดแจ้ง วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช

- วัดชลธาราสิงเห จังหวัดนราธิวาส

3) วัดที่มีกิจกรรมเฉพาะบางประเภท

เช่น มีเฉพาะกิจกรรมทางศาสนาประเพณีหรือ กิจกรรมทางศาสนาประเพณี และกิจกรรม ชุมชนในระดับ "น้อย" ทั้งปริมาณและประเภท ของผู้ประกอบกิจกรรมในระดับชุมชน เช่น

- วัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

- วัดสีหยง จังหวัดสงขลา

- วัดโมคคัลลาน จังหวัดนครศรีธรรมราช

- วัดน้ำคูลา วัดแก้ว วัดจำปา จังหวัด สุราษฎร์ธานี

วัดที่เลือกเป็นกรณีศึกษา

เมื่อพิจารณาเหตุผลของการกำหนดกรณี ศึกษาแล้วได้พิจารณาเลือกกรณีศึกษาจากกลุ่ม วัดทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อเป็นตัวแทนในการเสนอแนะ แนวทางการพัฒนาทางด้านกายภาพได้ดังนี้

1) จากวัดในกลุ่มของวัดที่มีปริมาณและ ประเภทผู้ประกอบกิจกรรมและผู้มาเยือนมาก ที่สุดคือวัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัด นครศรีธรรมราช แต่วัดนี้ได้มีการจัดทำคู่มือ การพัฒนาทางด้านกายภาพไว้แล้ว คู่มือนี้ สามารถพิจารณาใช้ในการพัฒนาวัดที่มีลักษณะ เท่าเทียมกันก็ได้ เช่น วัดพระบรมธาตุไชยา

เป็นต้น ดังนั้นจึงได้พิจารณาวัดในกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะที่เป็นลักษณะเด่นของวัดในภาคใต้ เพื่อเป็นกรณีศึกษาแทน วัดที่กำหนดเป็นกรณีศึกษาในกลุ่มนี้คือ

– วัดพะโคะ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

2) วัดในกลุ่มของวัดที่มีปริมาณของกิจกรรมและผู้มาเยือนอยู่ในระดับปานกลางคืออยู่ในระดับเมือง แต่เป็นวัดที่มีลักษณะเด่นบางประการที่สามารถพัฒนาให้เป็นวัดที่มีโอกาสดึงดูดใจผู้มาเยือนให้เพิ่มขึ้นได้ เช่น วัดในชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ เป็นต้น วัดที่กำหนดเป็นกรณีศึกษาในกลุ่มนี้คือ

– วัดสุนทรवास อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

3) วัดในกลุ่มของวัดที่มีปริมาณและประเภทกิจกรรมและผู้มาเยือนอยู่ในระดับน้อย ซึ่งอาจเป็นเพราะที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนเมืองหรือเป็นวัดที่มีกิจกรรมในระดับของตำบลหรือหมู่บ้าน วัดที่กำหนดเป็นกรณีศึกษาในกลุ่มนี้คือ

– วัดถ้ำคูหา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

กรณีศึกษา

จากผลสรุปของการเลือกวัดเพื่อเป็นกรณีศึกษาจะได้ดำเนินการเสนอแนะการพัฒนาทางด้านกายภาพของวัด 3 วัด คือ

– วัดพะโคะ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

– วัดสุนทรवास อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

– วัดถ้ำคูหา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ลักษณะของวัดที่เป็นกรณีศึกษา

เนื่องจากการพิจารณาเลือกวัดที่เป็นกรณีศึกษาตามเหตุผลที่เสนอมานี้แล้วข้างต้น เป็นการพิจารณาเลือกกรณีตัวอย่างของวัดตามลักษณะของปริมาณของกิจกรรมและผู้ประกอบกิจกรรม ซึ่งส่งผลต่อความต่างของการวางแผนบริเวณและองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วพบว่าลักษณะแตกต่างที่เห็นเด่นชัดคือความแตกต่างที่เกี่ยวข้องกับผังบริเวณและกิจกรรมในบริเวณวัด แต่การพิจารณาเรื่องราวของตัวสถาปัตยกรรม ส่วนประณีตสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม จะมีความแตกต่างกันน้อยหรือบางกรณีไม่มีความต่างกันเลย เพราะอยู่ในลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างด้วยอิฐและคอนกรีตเช่นเดียวกันทุกแห่ง ส่วนองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมมีความสัมพันธ์กับการใช้สอย ความต้องการและการใช้สอยขององค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมจะอยู่ในลักษณะเดียวกัน ดังนั้นกรณีศึกษาทั้ง 3 วัดจะได้แยกหัวข้อพิจารณาเสนอแนะดังต่อไปนี้ คือ

1) การเสนอแนะในการพัฒนาผังบริเวณ จะทำการเสนอแนะแยกการออกแบบตามผังบริเวณของวัดแต่ละวัดโดยถือเกณฑ์การพัฒนา เช่นเดียวกับการพัฒนาทางด้านกายภาพของวัด ในภาคเหนือ³ คือ

- กำหนดการใช้ที่ดินในวัดให้ชัดเจน
- วางระบบทางสัญจรในวัด

2) การเสนอแนะในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในวัด เนื่องจากสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในวัดซึ่งบางชั้นชั้นทะเบียนโบราณสถาน บางชั้นยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน แต่มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจควรอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไปของวัดที่เลือกเป็นกรณีศึกษา เป็นลักษณะโบราณสถานก่ออิฐและคอนกรีตเช่นเดียวกัน ดังนั้น การเสนอแนะในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมจึงเห็นสมควรเสนอหลักการในการอนุรักษ์ตามทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถาน และเสนอข้อเสนอนี้โดยส่วนรวมไม่แยกเป็นวัดใดวัดหนึ่งโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะการเสนอเกณฑ์และทฤษฎีดังกล่าวจะทำให้วัดอื่น ๆ ที่มีได้เลือกเป็นกรณีศึกษาสามารถนำไปใช้ได้สะดวกและเข้าใจได้ง่ายขึ้น

3) ข้อเสนอนี้เกี่ยวกับองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมก็เช่นเดียวกับข้อเสนอนี้ในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดยจะเสนอเกณฑ์ตามสภาพปัญหาโดยส่วนรวม โดยพิจารณาการศึกษาและเสนอแนะใน 4 ประเด็น⁴ คือ

- ปัญหาด้านรูปลักษณะขององค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม
- ปัญหาเกี่ยวกับตำแหน่งของการติดตั้งองค์ประกอบที่ไม่เหมาะสม
- ปัญหาการจัดระเบียบขององค์ประกอบต่าง ๆ
- ปัญหาขององค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมที่มีอยู่แล้วแต่ชำรุดเสียหาย

ข้อเสนอแนะในการพัฒนายังบริเวณวัดที่เลือกเป็นกรณีศึกษา

วัดพระโคะ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

จากการศึกษาพิจารณาศึกษาถึงผู้ใช้สอยต่ออาคารสถานที่ของวัดแห่งนี้ ก็จะพบว่าวัดพระโคะนี้ นอกจากจะเป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนภายในย่านแล้วยังเป็นสถานที่ซึ่งมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูงเป็นอย่างมาก กล่าวคือมีความน่าสนใจหลายอย่างอันสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากประเภท ดังนั้นในการพัฒนาปรับปรุงวัดพระโคะให้สามารถรองรับกิจกรรมทางการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคตก็จะต้องคำนึงที่จะจัดเตรียมหรือพัฒนาให้มีพื้นที่หรือสิ่งอำนวยความสะดวกไว้สำหรับนักท่องเที่ยวทุกประเภทด้วย ทั้งนี้ไม่รวมไปถึงการจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นมูลฐานที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยว

เช่น การให้มีและจัดระเบียบที่จอดรถ ห้องน้ำ-
ส้วม จำหน่ายเครื่องดื่มและสินค้าพื้นเมือง

ในการเลือกตัวอย่างของวัดที่จะทำการ
พัฒนาและศึกษาถึงประเภทของผู้ใช้สอยพื้นที่
อาคารพบว่า วัดพระโคณะนี้จะต้องรองรับนัก
ท่องเที่ยวรวมทั้งผู้คนในท้องถิ่นที่ใช้สอยวัดใน
ลักษณะที่

- เป็นสถานที่เคารพ สามารถประกอบ
กิจกรรมทางศาสนา สักการะพระธาตุ พระ-
พุทธบาท ตลอดจนหลวงพ่อทวดซึ่งเชื่อว่ามี
ความศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิปาฏิหาริย์

- เป็นสถานที่ร่มรื่น มีความงามตาม
ธรรมชาติ เป็นเนินเขาที่มีแมกไม้ร่มเย็น จาก
ที่ตั้งของวัดสามารถมองเห็นวิวทัศนียภาพได้ไกล
โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตะวันออกสามารถมองเห็น
หาดทรายและชายทะเลที่สวยงาม

- เป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์และ
โบราณคดี เป็นศูนย์กลางของชุมชนโบราณที่มี
ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน
การปกครอง การถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

- เป็นสถานที่มีความน่าสนใจทางศิลป-
กรรม มีอาคารสถานที่ซึ่งเป็นรูปแบบอย่างของ
งานศิลปกรรมและงานทางสถาปัตยกรรมใน
ยุค ๆ หนึ่งของภาคใต้ ซึ่งควรแก่การแวะชม
ศึกษา

จากการสำรวจและศึกษายังพบต่อไปด้วย
ว่าผู้ใช้สอยพื้นที่อาคารมักจะใช้สอยเฉพาะใน

ลักษณะใดลักษณะหนึ่งตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น
หากจะเป็นการใช้สอยหลายลักษณะไปพร้อม ๆ
กันไป จะให้ความสนใจเจาะจงเฉพาะลักษณะ
ใดลักษณะหนึ่งเป็นหลักเท่านั้น

นอกเหนือไปจากการพิจารณาถึงประเภท
ผู้ใช้สอยอาคารสถานที่ในการออกแบบแล้ว สิ่งที
นำเข้ามาประมวลใช้ในการออกแบบก็คือขั้นตอน
ในการออกแบบวางผังซึ่งรายละเอียดในการ
พิจารณาได้กล่าวไว้ใน “คู่มือการพัฒนาแหล่ง
ท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ ประเภทวัด เล่มที่
2 : วัดในภาคเหนือ”⁵ ฉะนั้น จากข้อพิจารณา
ดังกล่าวข้างต้นทั้งหมดพอสรุปหลักการพัฒนา
ปรับปรุงวัดพระโคณะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้

- สร้างการเข้าถึง (Accessibility) อาคาร
สถานที่ซึ่งมีความสำคัญ โดยการเข้าถึงนี้ไม่
รบกวน ชัดแจ้ง ช่ม หรือไม่ส่งเสริมอีกอาคาร
สถานที่หนึ่ง

- สร้างลักษณะและรูปแบบของการสัญจร
ที่เป็นวงรอบหรือโครงข่ายที่สามารถชมผ่านโดย
ไม่ต้องย้อนกลับ

- จัดให้มีพื้นที่เพียงพอในตำแหน่งที่
เหมาะสมกับการใช้สอยสำหรับการท่องเที่ยว
การประกอบศาสนกิจ บุญประเพณี ตลอดจน
การเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมสอดคล้องกับการ
ใช้งาน

– ปรับแต่งสภาพแวดล้อม ภูมิสถาปัตยกรรม ตลอดจนลักษณะรายละเอียดทางกายภาพอื่น ๆ ให้อาคารและสถานที่สำคัญมีความเด่นและรับสอดคล้องกับ 3 หัวข้อของหลักการข้างต้น

จากหลักการพัฒนาปรับปรุงใน 4 หัวข้อที่พอที่จะกล่าวแสดงถึงข้อเสนอแนะรูปแบบของการพัฒนาปรับปรุงทางกายภาพได้เป็นส่วน ๆ ดังต่อไปนี้

– จัดให้มีทางเท้าขนาดกว้างพอเดินสวนกันได้ ลัดเลาะไปตามสภาพพื้นที่โดยพยายามให้สอดคล้องกับแนวระดับเส้นความต่างระดับของพื้นที่ (Contour) และพยายามหลีกเลี่ยงการใช้บันไดในการเปลี่ยนระดับความสูง ทางเท้านี้จัดในลักษณะเป็นวงรอบและมีรูปแบบที่เน้นเข้ากับภูมิประเทศที่ค่อนข้างเป็นลักษณะตามธรรมชาติ (Free Form) ทางเดินถอยห่างออกจากตัวอาคารซึ่งนอกจากจะไม่ขัดแย้งกับลักษณะของผนังของอาคารต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นฉากแล้ว ยังจะช่วยให้เกิดความน่าดูกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติได้มากกว่า

– เชื่อมต่อทางเท้าตามลักษณะข้างต้นเข้ากับอาคารสถานที่สำคัญทางการท่องเที่ยวและการใช้สอยของผู้คนในท้องถิ่น ทำให้สามารถเข้าชมหรือใช้สอยอาคารต่าง ๆ ได้โดยสะดวกและทั่วถึง สำหรับในส่วนของทางเท้าที่เชื่อมต่อเข้าหลายอาคารสถานที่ในจุดเดียวกันได้

เสนอให้ขยายพื้นที่ทางเท้าออกเป็นลานเพื่อรองรับปริมาณที่ปกติจะมีมากกว่าส่วนอื่น อีกทั้งยังสามารถใช้เป็นจุดพักรอได้อีกด้วย

– ขยายทางเท้าบริเวณตะวันออกเฉียงเหนือออกให้กว้างขวางขึ้นไปในทางยาว ทางเท้าส่วนนี้อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าอาคารที่มีความสำคัญและห่างจากองค์เจดีย์พอสมควร อีกทั้งอยู่ในจุดที่มีมุมมองกว้างขวางพอเพียงที่จะได้รับทิวทัศน์ที่สวยงามของฝั่งทะเล ทางเท้ารวมถึงส่วนที่ขยายออกมาเป็นลานพักรอและลานชมวิวนั้นเสนอให้ทำขอบด้วยหินก่อปรับแต่งระดับภายในด้วยทรายปูพื้นผิวด้วยบล็อกทางเดินที่ทำด้วยดินเผาหนาหรือศิลาแดงก็ได้ การทำพื้นผิวด้วยวัสดุเป็นชั้นนั้นทำให้สามารถซ่อมหรือปรับแต่งระดับได้ง่ายหากทรุดหรือชำรุด

– คอนกรีตของอาคารที่มีปริมาณผู้คนใช้สอยมากและพื้นผิวต้องมีความคงทนอย่างศาลาและมณฑปพระพุทธบาท เสนอให้ทำเป็นลานและปูพื้นผิวด้วยวัสดุท้องถิ่นที่มีความคงทนพอสมควร เช่น กระเบื้องดินเผาขนาด 8" x 8" ของสงขลา หรือ ดินเผา 8" x 8" อย่างกระเบื้อง Kensai ก็ได้ ในส่วนนี้พื้นที่มีความต่างระดับกันจึงต้องปรับและแยกระดับให้สัมพันธ์กับการใช้งานด้วย

– การขึ้นมายังศาสนสถานหรือจุดที่มีความสนใจทางการท่องเที่ยวบนเนินเขานี้ ตัวเจดีย์ถือได้ว่าเป็นความสำคัญและมีความสูงใหญ่ที่สุดใน

กลุ่มอาคาร อีกตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่ ดังนั้น การเปิดระยะสำหรับการเข้าสู่และการมองเห็น เพื่อเน้นขับความเด่นชัดความน่าดูจึงกระทำด้วยการสงวนพื้นที่คอนทราสต์ระหว่างทางขึ้นและเจดีย์ให้เป็นเนินเปิดโล่ง ปรากฏจากสิ่งก่อสร้างและพืชพันธุ์ไม้ขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม เจดีย์ซึ่งบรรจุพระธาตุก็ควรจะสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวกและน่าดู ดังนั้น การรักษาสภาพของเนินเปิดโล่งพร้อม ๆ กับการเข้าถึงเจดีย์ จึงกระทำในลักษณะของทางเท้าที่แตกต่างจากบันไดทางขึ้น โดยเป็นวัสดุที่มีพื้นผิวแข็งถาวรปูโดยมีระยะห่างระหว่างแผ่น คอนกรีตข้างมากให้หญ้าสามารถขึ้นได้โดยสะดวก วัสดุปูอาจเป็นแผ่นหินหรือศิลาแดงที่คอนกรีตกลมกลืนกับตัวเนินได้ดี อีกทั้งเป็นการช่วยให้เนินเปิดโล่งนี้ ไม่ถูกแบ่งโดยทางเท้าอย่างชัดเจน ยิ่งไปกว่านี้การใช้วัสดุและการปูที่มีจังหวะแตกต่างออกไปยังจะเป็นการช่วยยืดเคื้อนการให้ความเคารพต่อสถานที่อีกด้วย

- การปรับแต่งสภาพแวดล้อม ภูมิสถาปัตยกรรม ระหว่างอาคารและโดยรอบกลุ่มอาคารก็มีความสำคัญเช่นกัน เพราะจะช่วยให้มีภูมิทัศน์ที่น่าดูขึ้น เช่น ปูกรและจัดกลุ่มไม้พุ่มบังตาอาคารต่อต้านหลัง เช่น ท้องน้ำส้วมหรือกุฎี เสริมการปลูกพืชพันธุ์ไม้ขนาดกลางใบหนาซึ่งอาจให้ดอกตามฤดูกาลเพื่อช่วยเพิ่มความงามตามธรรมชาติ สำหรับการปลูกพืช

พันธุ์ไม้ขนาดกลางนี้ การปลูกควรเสริมให้แน่นขึ้นตามเนินเขาอบกลุ่มอาคาร รวมทั้งเน้นให้มีความหนาแน่นรอบ ๆ เนินโล่งหน้าเจดีย์ ซึ่งนอกจากจะช่วยเป็นฉากหลังเสริมให้กลุ่มอาคารดูเด่นชัดแล้ว ก็ยังเป็นการช่วยให้ที่เปิดโล่งหน้าเจดีย์นี้มีลักษณะถูกโอบล้อมเป็น enclosure space อันจะมีผลให้องค์เจดีย์ดูเด่นสง่าขึ้นอีกด้วย

สำหรับวัดพระโคเป็นวัดที่ผู้คนศรัทธาและนักท่องเที่ยวให้ความสนใจ จึงมีบุคคลหลายประเภทและปริมาณมากพอสมควรมาใช้สอยวัด ประกอบกับบริเวณวัดมีพื้นที่กว้างขวางเพราะครอบคลุมพื้นที่ซึ่งเป็นเนินเป็นป่า ดังนั้น จากความหลากหลายประเภทของผู้ใช้สอยและพื้นที่บริเวณบางจุดที่ถึงแม้มีที่อยู่ชิดกับกลุ่มอาคาร แต่ก็ถือว่ามีความสำคัญเพราะมีลักษณะทางกายภาพที่นอกจากจะไม่เกื้อกูลต่อการพัฒนาทางการท่องเที่ยวแล้ว ยังไม่ส่งเสริมศาสนสถานอีกด้วย จึงเห็นควรเพิ่มเติมข้อเสนอแนะในการพัฒนาทางกายภาพอีกบางประการดังต่อไปนี้ คือ

- ที่จอดรถ เตรียมไว้ให้มีพื้นที่กว้างขวางพอสมควร สามารถจอดรถได้หลายประเภท ทั้งรถโดยสารขนาดใหญ่ รถตู้ และรถเก๋ง การจัดที่จอดรถอาจเตรียมไว้ในลักษณะที่มีความอ่อนตัว สามารถจอดได้ทั้งรถขนาดใหญ่และเล็กโดยไม่จำกัดเฉพาะรถประเภทหนึ่งประเภทใด เป็นการช่วยให้ประหยัดการใช้ที่ดิน วันระยะทางเดิน การจัดระเบียบแยกประเภทการ

จอตลอดสามารถกระทำได้เมื่อมีปริมาณมาก ๆ เช่น เทศกาลหรืองานบุญประเพณี งานประจำปี

- เนื่องจากมีสิ่งน่าสนใจของนักท่องเที่ยวมากประเภท จึงมีปริมาณนักท่องเที่ยวมากโดยเฉพาะอย่างนักท่องเที่ยวที่ชอบจับจ่ายซื้อของที่ระลึก เครื่องดื่ม หรือของว่าง กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากจะเป็น ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวแล้ว ยังช่วยเจือจุนเศรษฐกิจของชาวบ้าน ผู้ประกอบกิจการเหล่านี้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม รูปแบบของแหล่งลอย ว่ายน้ำ ดำแหล่งที่ตั้งรวมทั้งการจัดระเบียบควบคุมเป็นสิ่งจำเป็น ตำแหน่งของเพิงและร้านค้าตรงทางขึ้นบันไดนาถกิติ รูปแบบทางกายภาพที่ไม่เรียบร้อยน่าดู กิติ ล้วนแล้วแต่มีส่วนช่วยทำลายบรรยากาศทางการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

- บริเวณลานจอตลอด เชิงบันไดนาถ รวมถึงบนเนินตลอดสองฟากของบันไดนาถ ควรปลูกพืชพันธุ์ไม้ที่ให้ดอกที่มีสีสรร โดยการปลูกให้มีลักษณะกลมกลืนและเป็นธรรมชาติ อันจะช่วยเสริมให้สภาพแวดล้อมดูสดใส สว่างบรรยากาศเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น นอกจากนี้แล้ว สีสรรความสวยงามของพืชพันธุ์ไม้ยังมีส่วนช่วยลดความเมื่อยล้า เป็นสิ่งที่หยุดชมขณะพักเหนื่อยระหว่างทางได้เป็นอย่างดี

วัดสุนทรवास อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

จากรายงานการสำรวจทางกายภาพวัดสุนทรवास อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง พบว่า การใช้ที่ดินในบริเวณนี้ไม่มีการแบ่งแยกพื้นที่การใช้ที่ดินออกจากกัน อย่างเป็นสัดส่วน เพราะกิจกรรมส่วนใหญ่รวมกันตรงกลางของพื้นที่ทั้งพระอุโบสถซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงามและมีคุณค่าทางศิลปสถาปัตยกรรม ศาลาการเปรียญ กุฏิเจ้าอาวาส และบริเวณที่เตรียมไว้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์ของวัด พื้นที่จอตลอดและการบริการต่าง ๆ ไม่มีพื้นที่กำหนดอาณาเขตชัดเจน สามารถจอตลอดได้ทั่วไปตามลานเดินในบริเวณกิจกรรมในบริเวณวัดมีหลายประเภท ทั้งกิจกรรมศาสนา ประเพณี และกิจกรรมชุมชน รวมทั้งมีโรงเรียนเด็กก่อนวัยเรียนอยู่ในบริเวณวัดด้วย บริเวณสังฆาวาสมีได้อยู่เป็นกลุ่มเดียวกัน แต่กระจายอยู่เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งอยู่ใกล้กับศาลาการเปรียญ อีกกลุ่มหนึ่งอยู่ใกล้กับพื้นที่ก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ ซึ่งทั้งสองกลุ่มอยู่ห่างกันคั่นกลางด้วยพื้นที่เปิดโล่งส่วนกลาง

จากการพิจารณาปัญหาหลักของการใช้ที่ดินในบริเวณและปัญหารองซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการบริการตามประเภทของกิจกรรม จะได้เสนอการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับผังบริเวณดังนี้

1) การกำหนดการใช้ที่ดินในวัดให้ชัดเจน

เพื่อการแก้ปัญหาของกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งอยู่รวมกัน และการบริการ เห็นสมควรเสนอ

และการพัฒนาโดยคำนึงถึงคุณค่าของโบราณสถาน ดังนี้

- จัดพื้นที่จอดรถซึ่งแต่เดิมรถสามารถเข้าถึงได้ทั่วบริเวณให้อยู่เป็นบริเวณเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกของมณฑปบริเวณ โดยให้สามารถบริการไปยังส่วนอาคารสำคัญได้ เช่น ศาลาการเปรียญ โรงครัว และโรงเรียนเด็กก่อนวัยเรียน

- ปิดล้อมพื้นที่ที่ต้องการเน้นการใช้สอยด้วยการปลูกต้นไม้ใหญ่กั้นพื้นที่ เช่น พื้นที่จอดรถ พื้นที่เปิดโล่งต่าง ๆ ในบริเวณที่ต้องการความเป็นส่วนตัวเฉพาะส่วน เช่น พื้นที่โล่งด้านทิศตะวันตกของพระอุโบสถ บริเวณสังฆาวาส และพื้นที่บริเวณโรงเรียนเด็กก่อนวัยเรียน เป็นต้น

2) วางระบบทางสัญจรภายในวัด

การวางระบบทางสัญจรภายในวัด ได้พิจารณาตามลักษณะมณฑปบริเวณ และสังคัมวัดนทรรวมท้องถิ่น ซึ่งส่งผลมายังประเภทของกิจกรรมภายในวัดเป็นสำคัญ

เนื่องจากวัดสุนทรवासมีพระอุโบสถเป็นจุดสนใจหลักในวัดเพราะเป็นพระอุโบสถเก่าที่มีรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่งดงาม และมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่าอยู่ภายใน แต่เนื่องจากในมณฑปบริเวณวัดทั้งหมด อาคารทุกอาคารสร้างอยู่ในมณฑปบริเวณโดยมิได้มีการเชื่อมโยงใด ๆ ทั้งสิ้น พื้นที่ดินในบริเวณวัดเป็น

ทรายและดินปนทราย ดังนั้นเมื่อพิจารณาในภาพรวมของมณฑปบริเวณ อาคารทุกหลังจะตั้งอยู่กลางพื้นที่ทรายในมณฑปบริเวณ นอกจากนี้หากพิจารณาความสัมพันธ์ต่อเนื่องระหว่างกิจกรรมของอาคารต่าง ๆ ในมณฑปบริเวณ จะพบว่า อาคารที่มีกิจกรรมต่อเนื่องกันเป็นส่วนใหญ่ คือ พระอุโบสถและศาลาการเปรียญ ส่วนอาคารอื่น ๆ จะมีกิจกรรมเฉพาะอย่างไม่เกี่ยวเนื่องกัน ดังนั้นในการเสนอระบบทางสัญจรภายในวัดจึงพิจารณาเชื่อมโยงกลุ่มที่มีกิจกรรมสัมพันธ์กันด้วยทางทำต่อเนื่อง มิได้เสนอการเชื่อมโยงต่อกันเป็นวงรอบ (loop) ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการใช้พื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องกันด้วย

กลุ่มอาคารที่เสนอการเชื่อมโยงทางสัญจรประเภททางเดินทำต่อเนื่องกันคือ

- พระอุโบสถและศาลาการเปรียญ เสนอแนะให้เพิ่มทางทำเป็นพื้นแข็งรอบพระอุโบสถรอบศาลาการเปรียญ และเชื่อมต่อกัน รวมทั้งเชื่อมต่อกับส่วนจอดรถ ทั้งนี้โดยพิจารณารูปลักษณะของพระอุโบสถแล้ว พบว่า พระอุโบสถวัดสุนทรवासเป็นพระอุโบสถที่เป็นแบบสถาปัตยกรรมวัดนโกสินทร์อิทธิพลจีนซึ่งสร้างประมาณสมัยรัชกาลที่ 3 มีกำแพงแก้วล้อมรอบมีใบเสมาบริเวณกำแพงแก้ว ลักษณะเช่นเดียวกับพระอุโบสถแบบวัดนโกสินทร์ทั่ว ๆ ไป ดังนั้น การเสนอเพิ่มเติม พื้นลานและทางทำรอบพระอุโบสถเป็นพื้นแข็ง จึงมิได้ขัดต่อรูป

ลักษณะสถาปัตยกรรม และยังสามารถยึดอายุ การเชื่อมสายของอาคารจากความชื้นซึ่งมาจาก พื้นทรายได้ด้วย

– เพิ่มทางเท้าต่อเนื่องระหว่างกลุ่มสังฆาวาส

– เสนอแนะเชื่อมโยงทางเท้าเพื่อการบริการระหว่างโรงครัวและพิพิธภัณฑที่ที่จะก่อสร้างใหม่ซึ่งสามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่จอดรถบริการหลังโรงครัวได้ เพื่อการบริการพิพิธภัณฑ

– เพิ่มพื้นที่ลานเชื่อมโยง ศาลา และเมรุ เพื่อใช้ในกิจกรรมของงานศพ

วัดถ้ำคูหา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัด สุราษฎร์ธานี

จากรายงานการสำรวจทางด้านกายภาพของวัดถ้ำคูหา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัด สุราษฎร์ธานีพบว่าการใช้ที่ดินในบริเวณมีการแบ่งแยกกลุ่มพุทธาวาสและสังฆาวาส โดยการแบ่งกลุ่มอาคารออกจากกันโดยมิได้มีการแบ่งแยกถนน ที่จอดรถ และทางเท้า

พื้นที่สำคัญที่เป็นจุดเด่นของวัดคืออ่าซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูป และบริเวณด้านในผนังถ้ำมีภาพปั้นดินเหนียวของพระพุทธรูปแบบทวารวดีในลักษณะแบบประติมากรรมนูนสูงและนูนต่ำ

เนื่องจากสภาพแวดล้อมของวัดถ้ำคูหาเป็นสภาพแวดล้อมธรรมชาติบนพื้นที่ต่างระดับ

ที่สวยงาม ดังนั้นการเสนอแนะในการพัฒนาผังบริเวณได้ยึดถือแนวทางพัฒนาที่ไม่ส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ พยายามรักษาสภาพแวดล้อมเดิมไว้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ โดยเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาผังบริเวณดังนี้

1) การกำหนดการใช้ที่ดินให้ชัดเจนอันประกอบด้วย

– จัดที่จอดรถให้เป็นสัดส่วนไม่รบกวนพื้นที่ที่ต้องการความเป็นส่วนตัว

– จัดเพิ่มกลุ่มต้นไม้เพื่อเพิ่มความเป็นสัดส่วนเฉพาะกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มสังฆาวาส

– พื้นที่จอดรถเดิมมิได้กำหนดพื้นที่ชัดเจนสามารถเข้าจอดได้ทุกที่โดยเฉพาะบริเวณชิดกับพระอุโบสถและสังฆาวาส ซึ่งส่งผลเสียหายทั้งในด้านความสันตะเทือนซึ่งทำลายตัวอาคารและความเป็นส่วนตัว จึงเสนอแนะให้เตรียมพื้นที่เฉพาะโดยการจัดปลูกต้นไม้ใหญ่เป็นกลุ่มกันเขตและให้ร่มเงาแก่รถที่มาจอดในบริเวณบริเวณจอดรถเสนอให้อยู่ในระยะเวลาที่สามารถติดต่อกับกลุ่มอาคารต่าง ๆ ได้สะดวก

2) จัดระบบทางสัญจรภายในวัด

เนื่องจากวัดนี้มีอาคารกระจายตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ดังนั้นการจัดเฉพาะแนวทางเดินเป็นวงรอบ (loop) ไม่สามารถจัดทำได้ ทั้งยังไม่เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ จึงได้เสนอการเชื่อมกลุ่มทางสัญจรทางเท้าเฉพาะกลุ่มกิจกรรมที่สัมพันธ์กันอันประกอบด้วย

- กลุ่มของถ้ำ ศาลา และทางขึ้นหอระฆัง ซึ่งเป็นกลุ่มที่เสนอทางเท้าเชื่อมต่อกับบันไดเชื่อมความต่างระดับเดิมที่มีอยู่ในผังบริเวณอยู่แล้ว

- เพิ่มทางเท้าเข้าถ้ำพระอุโบสถและทางเท้ารอบพระอุโบสถ เพื่อกิจกรรมทางศาสนา โดยเชื่อมโยงจากถนนหลักที่เข้ามายังวัด

- เพิ่มทางเท้าเชื่อมต่อดนและศาลาพักผ่อนใกล้พระอุโบสถ

บทสรุป

ในการศึกษาเพื่อจัดทำคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด วัดในภาคใต้ ตามกระบวนการที่ดำเนินงานมาอันเกี่ยวเนื่องกับแผนและนโยบายการท่องเที่ยวของภาคใต้ ลักษณะเด่นทางศิลปกรรมและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับความน่าสนใจของวัดในภาคใต้และการกำหนดเกณฑ์การพิจารณาพื้นที่โครงการที่จะทำการสำรวจ ตลอดจนการพิจารณาลักษณะเฉพาะของวัดในภาคใต้ซึ่งได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณากรณีตัวอย่างจากการแบ่งกลุ่มของปริมาณและประเภทของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัดภาคใต้ โดยได้เสนอกรณีตัวอย่างของวัดที่เป็นตัวแทนของกลุ่ม พิจารณายุทธศาสตร์ที่เกิดขึ้นทางด้านกายภาพ เสนอแนะการออกแบบปรับปรุงผังบริเวณให้สอดคล้องกับกิจกรรม จัดระเบียบและเสนอแนะการปรับปรุงภูมิสถาปัตย์-

กรรมและองค์ประกอบภูมิสถาปัตย์กรรม และเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่มีคุณค่าในวัด เพื่อที่จะได้เป็นตัวอย่างแก่วัดอื่น ๆ ที่ต้องการนำคู่มือไปปฏิบัติให้เข้าใจและเห็นภาพได้ชัดเจน โดยการเสนอตัวอย่างทัศนียภาพในการปรับปรุงในลักษณะต่าง ๆ

ประเด็นต่าง ๆ ที่จะนำมากล่าวสรุปมีดังต่อไปนี้

สรุปทั่วไป

1) วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันและปัญหาที่เกิดขึ้นกับผังบริเวณด้านกายภาพของวัดในภาคใต้ ซึ่งสัมพันธ์กับกิจกรรมและลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี กิจกรรมชุมชน และกิจกรรมการท่องเที่ยว

- เพื่อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงผังบริเวณให้เหมาะสมกับบทบาทของวัด โดยยึดถือแนวทางในการเสริมลักษณะเด่นในการอนุรักษ์โบราณสถานในวัด การพัฒนาต่าง ๆ ที่เสนอแนะต้องไม่ขัดแย้งต่อการอนุรักษ์

- เพื่อเสนอแนะวัดที่ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายให้มีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูงขึ้น

2) วิธีการศึกษาที่สำคัญ

หลักการ ทฤษฎี และแนวความคิดต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อสรุปผล และ

เสนอแนะแนวทางในการพัฒนา ได้ใช้ทฤษฎี และหลักการในลักษณะเดียวกันกับที่ใช้ในคู่มือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัดเล่มที่ 2 และ 3 วัดในภาคเหนือ และ วัดในภาคอีสาน อันประกอบด้วย

- การวิเคราะห์ผังบริเวณโดยใช้วิธีการ กำหนดการใช้ที่ดินตามประโยชน์ใช้สอยหลัก และการจัดพื้นที่ตามความสัมพันธ์ต่อเนื่อง การ กำหนดเส้นทางสัญจรทุกประเภทให้เหมาะสม กับกิจกรรมและการใช้ที่ดิน

- การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ตามทฤษฎีและแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม เน้นตามลักษณะของสถาปัตยกรรม และระบบวิธีการก่อสร้าง และความสัมพันธ์ กับการวางผังบริเวณ

- การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมโดยใช้ทฤษฎีและหลักการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมและลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสรุปผลเป็นแนวทางการ เสนอแนะเฉพาะพื้นที่

3) ประเด็นสำคัญที่ค้นพบจากการศึกษา

3.1 การกำหนดประเภทของวัดที่ทำการศึกษา

วัดในภาคใต้มีลักษณะแตกต่างไปจากวัดในภาคเหนือและภาคอีสาน เพราะไม่สามารถจัดกลุ่มตามรูปแบบเฉพาะทางสถาปัตยกรรมได้เนื่อง

จากวัดในภาคใต้ได้รับอิทธิพลของศิลปกรรม หลากหลาย หากจัดกลุ่มตามรูปแบบสถาปัตยกรรมจะมีปริมาณกลุ่มหลายกลุ่ม และไม่สามารถกำหนดตัวแทนในการศึกษาและเสนอแนะได้ชัดเจน จึงได้กำหนดการวิเคราะห์การจัดประเภทวัดตามปริมาณและประเภทของกิจกรรม ซึ่งกำหนดได้เป็น 3 ลักษณะคือ วัดที่มีปริมาณและประเภทของกิจกรรม "มาก" "ปานกลาง" และ "น้อย" ซึ่งปริมาณและประเภทของกิจกรรมจะมีความสัมพันธ์กับปริมาณและประเภทของผู้มาเยือนวัด ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับเช่นกันคือ ระดับจังหวัดและประเทศ ระดับเมืองและระดับชุมชน

3.2 การเน้นความสำคัญหรือจุดดึงดูดของวัดในแต่ละกลุ่ม

- วัดที่มีปริมาณและประเภทของกิจกรรมอยู่ในกลุ่ม "มาก" เป็นวัดที่มีลักษณะเฉพาะหรือจุดดึงดูดที่เป็นสัญลักษณ์การเคารพสักการะในรูปแบบของทั้งรูปธรรมและนามธรรม รูปธรรมหมายถึงสิ่งเคารพสักการะในลักษณะของตัวแทนที่มีตัวตน เช่น หลวงพ่อทวด วัดพะโคะ จังหวัดสงขลา หรือหลวงพ่อบุญ วัดฉลอง จังหวัดภูเก็ต ส่วนนามธรรมได้แก่ประเภทวัดพระธาตุต่างๆ

- วัดที่มีปริมาณและประเภทของกิจกรรมอยู่ในกลุ่ม "ปานกลาง" เป็นวัดที่มีสิ่งดึงดูดเป็นในลักษณะของความเชื่อท้องถิ่น หรือสัญลักษณ์

ลักษณะเฉพาะกลุ่ม เช่น วัดพระทองและวัดพระนางสร้าง จังหวัดภูเก็ต วัดแจ้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดสุนทรวาส จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

- วัดที่มีปริมาณและประเภทของกิจกรรมอยู่ในกลุ่ม “น้อย” เป็นวัดที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน แต่เป็นวัดที่มีแนวโน้มที่มีศักยภาพในการเพิ่มปริมาณผู้มาเยือนมากขึ้น หากมีการปรับปรุงให้เหมาะสม เช่น วัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง วัดสี่หยง จังหวัดสงขลา วัดฉำฉา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

3.3 ลักษณะสำคัญขององค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม

วัดในภาคใต้มีการจัดเตรียมองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมค่อนข้างน้อย ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ตามปริมาณและประเภทของกิจกรรมแล้วพบว่า วัดที่อยู่ในกลุ่มกิจกรรม “มาก” เป็นวัดที่มีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยือนเกือบครบถ้วน เช่น ม้านั่ง ถังขยะ ไฟส่องสว่าง ซุซา ฯลฯ แต่วัดอีกสองกลุ่มจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น ม้านั่ง ถังขยะ เท่านั้น ซึ่งสามารถแยกพิจารณาตามรายละเอียดขององค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมได้ดังนี้คือ

- วัดส่วนใหญ่ไม่นิยมมีลาน พื้นแข็งบริเวณใหญ่ ๆ ในวัด พื้นที่ลานจะเป็นพื้นดินปน

ทราย หรือพื้นทราย หรือพื้นที่ปลูกหญ้าที่ไม่ได้เน้นการดูแลรักษา

- วัดส่วนใหญ่มีทางเท้าต่อเนื่องพื้นที่ต่างๆ ในวัด

- พื้นที่ที่ระบุเป็นบริเวณจอดรถส่วนใหญ่ไม่ใช้พื้นแข็ง และไม่มีการกำหนดขอบเขตการจอดรถที่แน่นอน

- วัดส่วนใหญ่มีการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา แต่เป็นการปลูกไม้เฉพาะเจาะจง หลายวัดปลูกต้นมะพร้าวซึ่งเป็นไม้ท้องถิ่นในบริเวณวัดและบริเวณเปิดโล่งของวัด

3.4 สภาพภูมิอากาศซึ่งมีผลต่อลักษณะทางกายภาพ

เนื่องจากภาคใต้เป็นบริเวณพื้นที่ที่มีฝนตกชุกเกือบตลอดทั้งปี ดังนั้นการสะสมความชื้นในผนังอาคารจะมีมาก สถาปัตยกรรมสำคัญของวัดเสื่อมสลายโดยความชื้นและราได้รวดเร็ว และมีต้นไม้ขึ้นบริเวณโบราณสถานมากเนื่องจากมีความชุ่มชื้นมาก ทำให้รากต้นไม้เป็นอันตรายต่อตัวสถาปัตยกรรมได้ง่าย

- วัดภาคใต้ส่วนใหญ่ใช้พื้นลานเปิดโล่งเป็นพื้นทราย ซึ่งมีอัตราการดูดซับน้ำฝนได้รวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็อมความชื้นไว้นานเป็นผลเสียหายต่อผนังส่วนล่างของสถาปัตยกรรม

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผังบริเวณ

- ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ที่ดินของวัดไม่แบ่งสัดส่วนและระบบกิจกรรมและการใช้ที่ดินชัดเจน ทำให้เกิดกิจกรรมที่สับสน เป็นที่น่าสังเกตคือสังฆาวาสของวัดหลายวัดไม่อยู่เป็นกลุ่มแต่กระจายกันไปหลายส่วน เช่น วัดสุนทราวาส จังหวัดพัทลุง วัดถ้ำคูหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาในการใช้สอย โดยเฉพาะกิจกรรมชุมชน ศาสนาและประเพณี ประปนกับส่วนสังฆาวาส

- ปัญหาของกิจกรรมการค้าขายที่เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับวัดในกรณีของวัดที่มีปริมาณของกิจกรรม "มาก" เช่น วัดพะโคะ จังหวัดสงขลา ทำให้มีผลกระทบต่อดัชนีทางกายภาพของวัด

- ปัญหาของการขาดพื้นที่รวมและกระจายคนในบริเวณที่มีปริมาณและความดีของการใช้กิจกรรมสูง

- ปัญหาการขาดการบำรุงรักษาพื้นที่ในบริเวณ ทำให้รุงรังเป็นผอเสียด้อยโบราณสถาน

ผลของการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งในการแก้ไขปัญหาและเสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงผังบริเวณ สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม

- ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงผังบริเวณ

- จัดการใช้ที่ดินในวัดให้เป็นสัดส่วนไม่ปะปนกัน

- คงไว้ซึ่งบรรยากาศ สภาพแวดล้อมและลักษณะเด่นของวัด

- ปรับพื้นที่ของเส้นทางสัญจรให้ต่อเนื่องกันได้ ในบริเวณที่มีกิจกรรมต่อเนื่องกัน

- เพิ่มบริเวณหยุดของกิจกรรมหรือบริเวณพัก่อนของผู้มาเยือนวัดให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

- ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม

- เสนอแนะการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับการปรับปรุงผังบริเวณ

- ในกรณีที่ต่อเติมหรือสร้างอาคารใหม่ในบริเวณเพิ่มเติม ควรยึดหลักเกณฑ์ของการอนุรักษ์โบราณสถานโดยเคร่งครัด

- ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม

- ใช้หลักการการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมเป็นตัวแบ่งเขตการใช้ที่ดินในวัด เช่น การใช้ต้นไม้แบ่งบริเวณจอดรถ การใช้ต้นไม้ให้ร่มเงาปลูกโอบล้อมบริเวณที่ต้องการให้พัก่อน เป็นต้น

- การปลูกต้นไม้ควรคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย พยายามหลีกเลี่ยงผลกระทบที่จะทำลายตัวโบราณสถาน
 - เพิ่ม ตีมองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมที่อำนวยความสะดวกในบริเวณที่มีกิจกรรม เช่น ม้านั่ง ถังขยะ ห้องสุขา เป็นต้น
 - ปรับปรุงองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมที่มีอยู่แต่ไม่เหมาะสมให้เหมาะสม
- สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรม
- พิจารณาเปรียบเทียบสภาพปัญหาของวัดกับข้อเสนอแนะในกลุ่มวัดที่เป็นกรณีศึกษา
 - กำหนดแผนงานในการพัฒนาให้เป็นไปตามขั้นตอนความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจและสังคมของวัด
 - เมื่อกำหนดแผนงานแล้ว ทำการประมาณการงบประมาณในการดำเนินการโดยละเอียด ในกรณีที่ไม่สามารถพัฒนาได้เต็มรูปทั้งฝั่งบริเวณ ควรพิจารณาแก้ไข้ปัญหาเร่งด่วนก่อน และควรกำหนดระยะเวลาการพัฒนาเป็นระยะ ๆ ไป เพื่อประโยชน์ในการจัดการด้านงบประมาณและความคล่องตัวของการบริหารงานของวัด เช่น การจัดอุปการะอำนวยความสะดวกต่อผู้ประกอบกิจกรรมมาเป็นอันดับแรกเพราะมีโอกาสจัดหางบประมาณจากการบริจาคได้ง่าย การจัดทำสัญญาเป็นอันดับรอง และการ ปรับพื้นที่ลานจอดรถซึ่งใช้งบประมาณมากเป็นอันดับต่อไป เป็นต้น

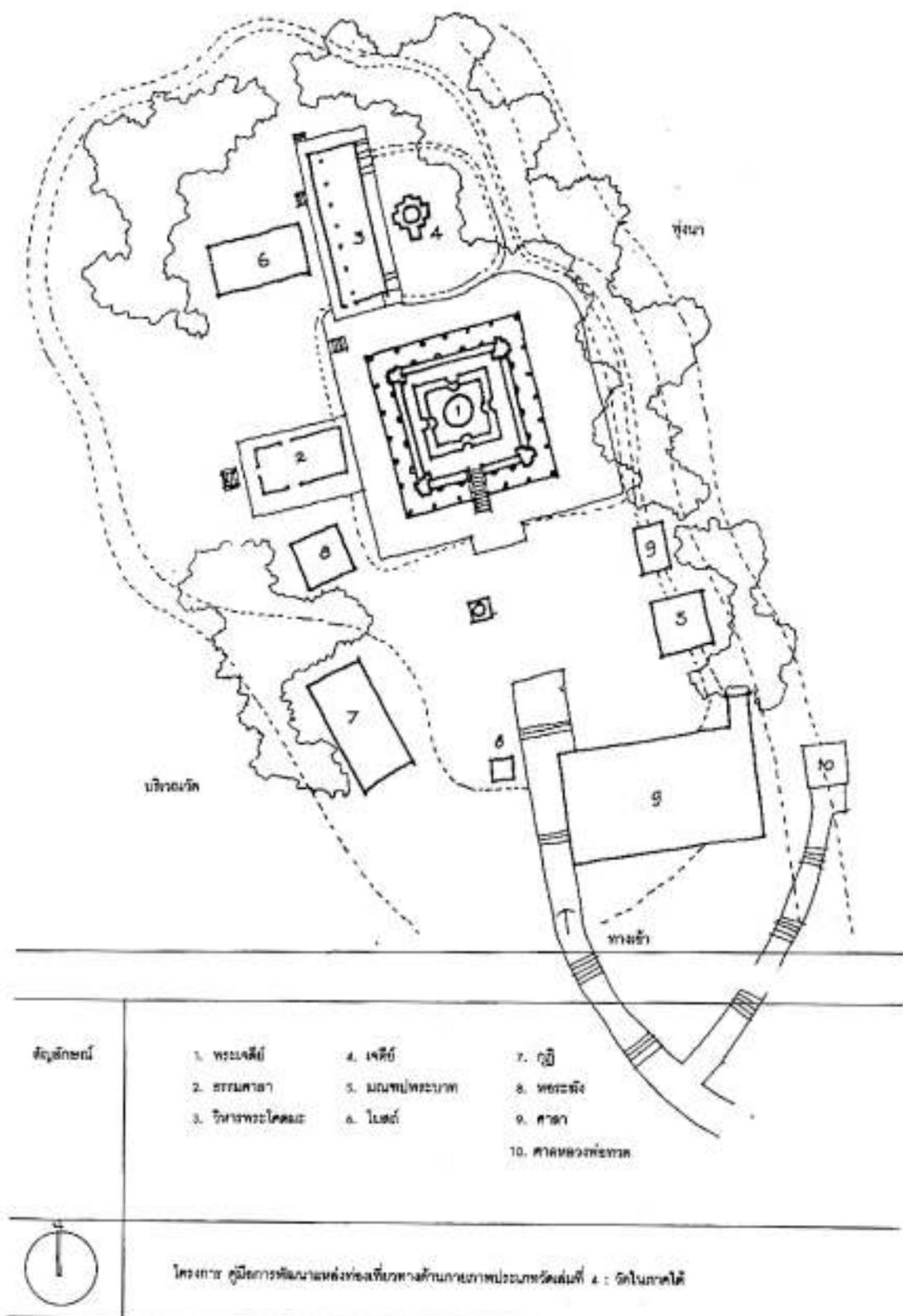
ข้อเสนอแนะในการนำคู่มือไปปฏิบัติ

ควรพิจารณาขั้นตอนของการดำเนินการในกรณีที่ต้องการ นำคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัดเล่มที่ 4 วัดในภาคใต้ไปปฏิบัติ ดังนี้

- สำรวจสภาพปัจจุบันของวัดและปัญหาที่เกิดขึ้นทางกายภาพอันสืบเนื่องมาจากประเภทและปริมาณของกิจกรรมอันสืบเนื่องกับฝั่งบริเวณ

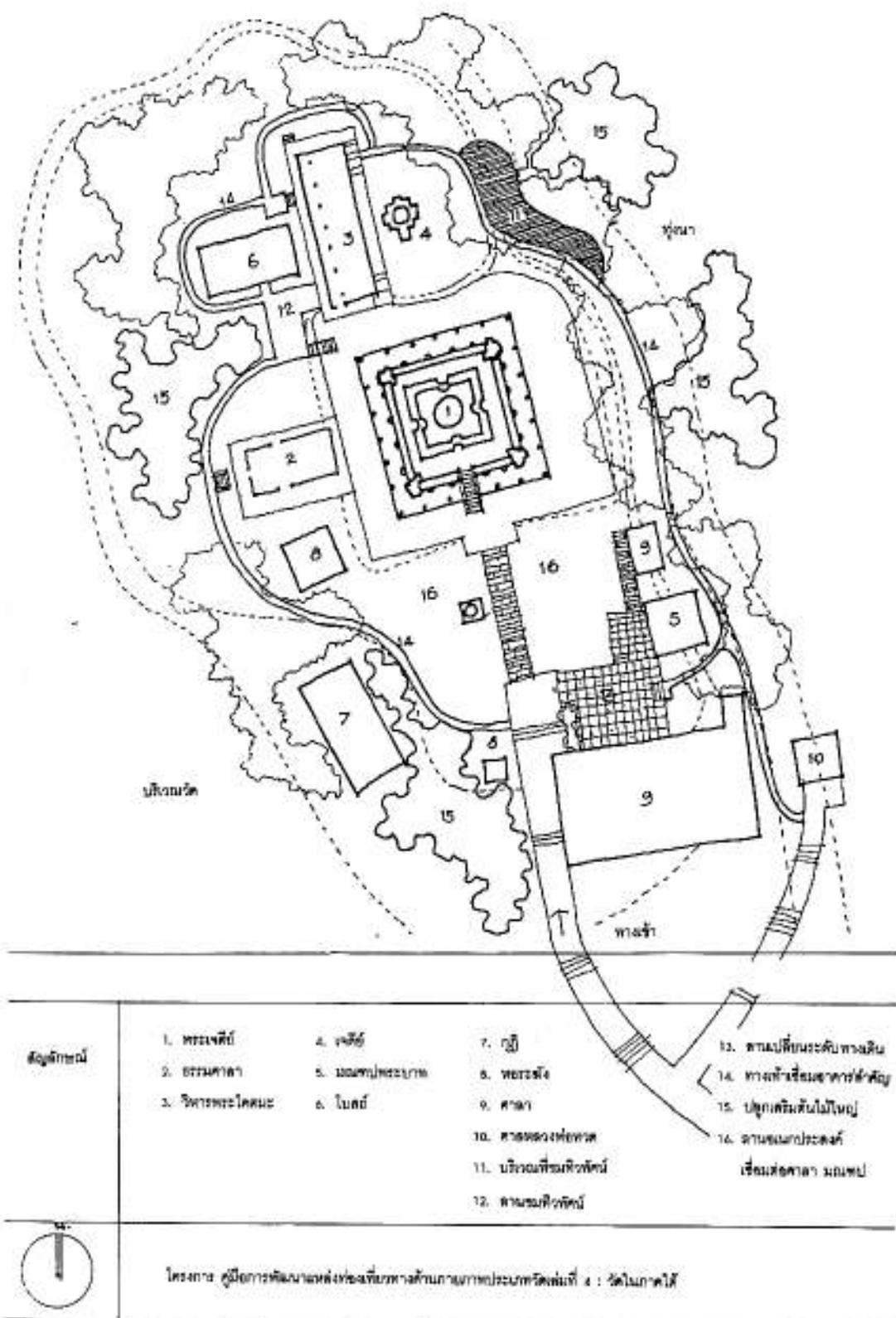
ภาพที่ ๒ แผนที่แสดงพื้นที่จังหวัดที่กำหนดเป็นพื้นที่โครงการ

โครงการ คู่มือการพัฒนาระบบหลังคาเขียวทางด้านการเกษตรประมงระดับพื้นที่ 4 : 50 ในภาคใต้

นภาพนศุ สมวัฒน์สกลขจรพระบริเวณที่มีกลุ่มสถาปัตยกรรม มีใช้แสดงทั้งผังบริเวณ

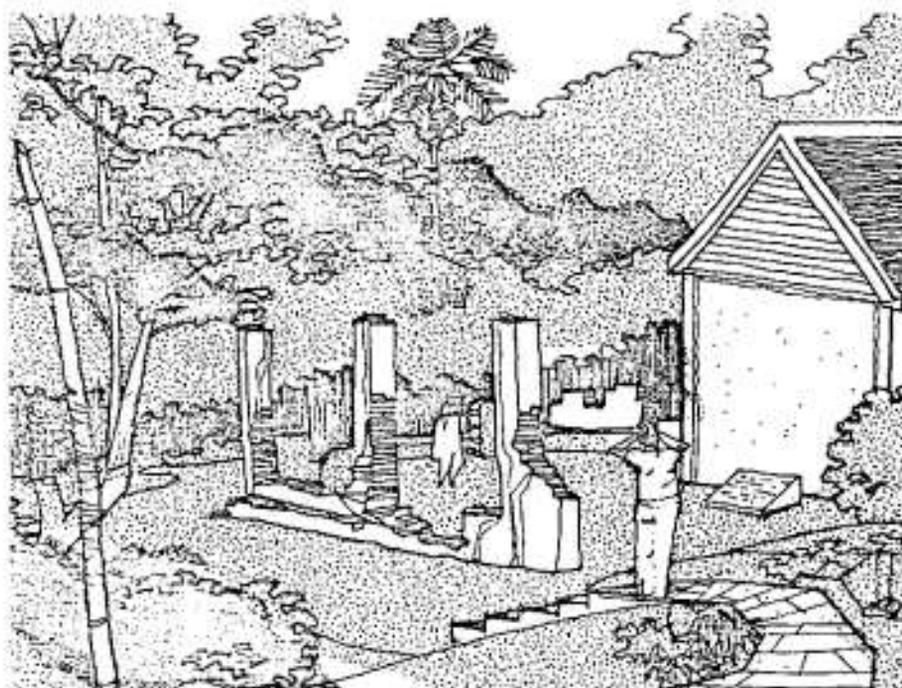
ภาพที่ 3 แนวนผังวัดพระโคตม ส.ส.ถึงพระ จ.สงขลา ก่อนการเสนอปรับปรุงผังบริเวณ

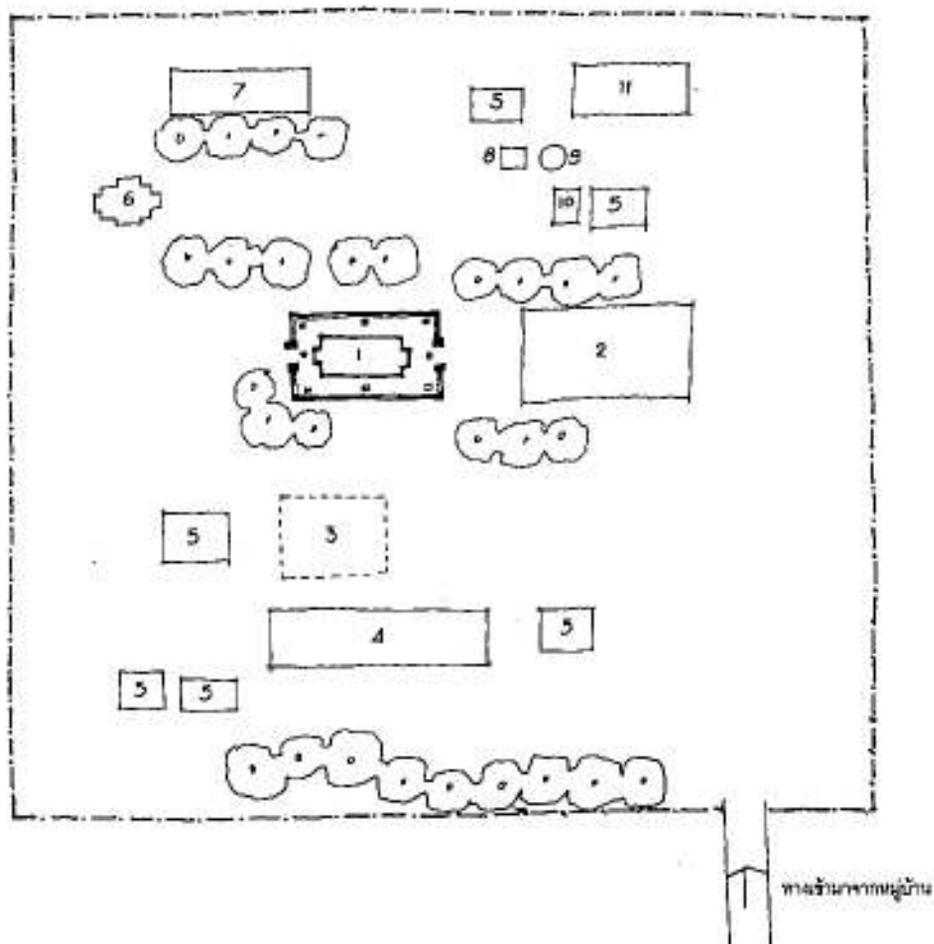
โครงการ ศูนย์การศึกษานานาชาติซึ่งทางสำนักงานการประปาจัดพื้นที่ ๔ : ๖ ในภาคใต้

นายชบศุ นนณณ์แสดงพระบรมราชโองการมีกลุ่มสถาปัตยกรรม มีใจประสงค์ให้ตั้งเมือง

ภาพที่ 4 แผนที่วัดพระโคธ อ.สตึงพระ ๑.ตงธลา เมื่อปรับปรุงผังบริเวณแล้ว

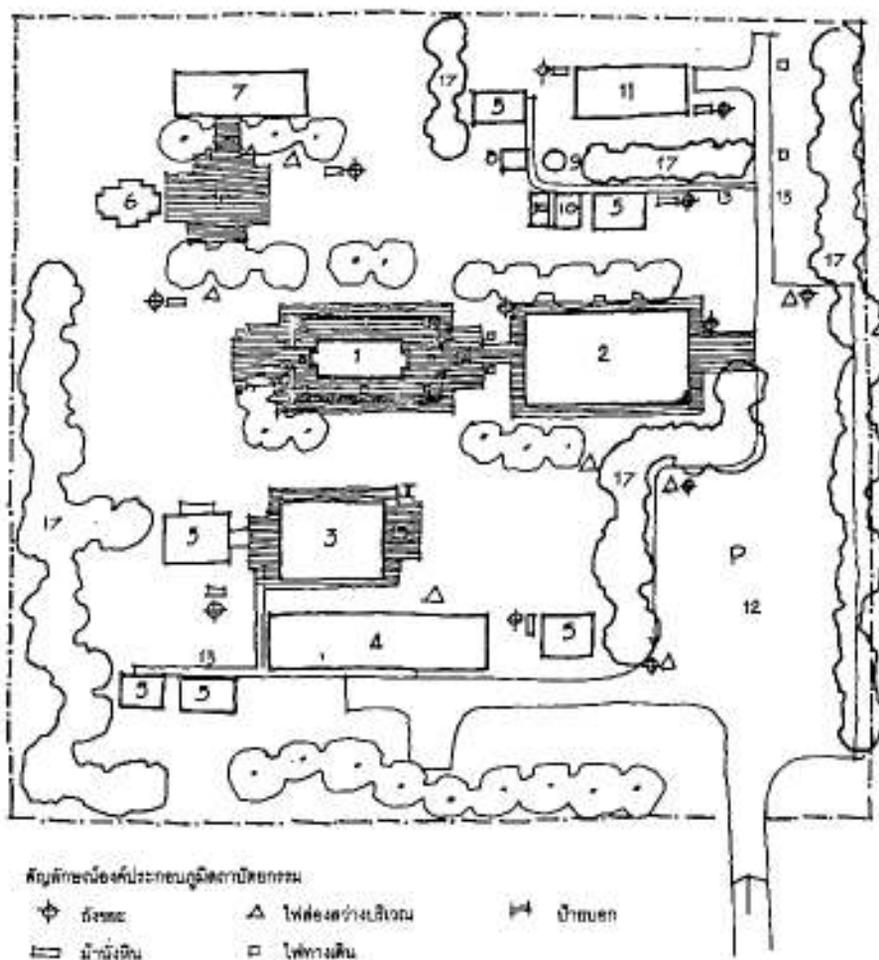

ภาพที่ ๒ แสดงการปรับปรุงพื้นที่บริเวณซากโบราณสถาน และเชื่อมต่อทางเท้าที่สามารถเดินเป็นวงรอบไปตามอาคารสำคัญ ๆ รวมทั้งถึงบริเวณซากโบราณสถานด้วย

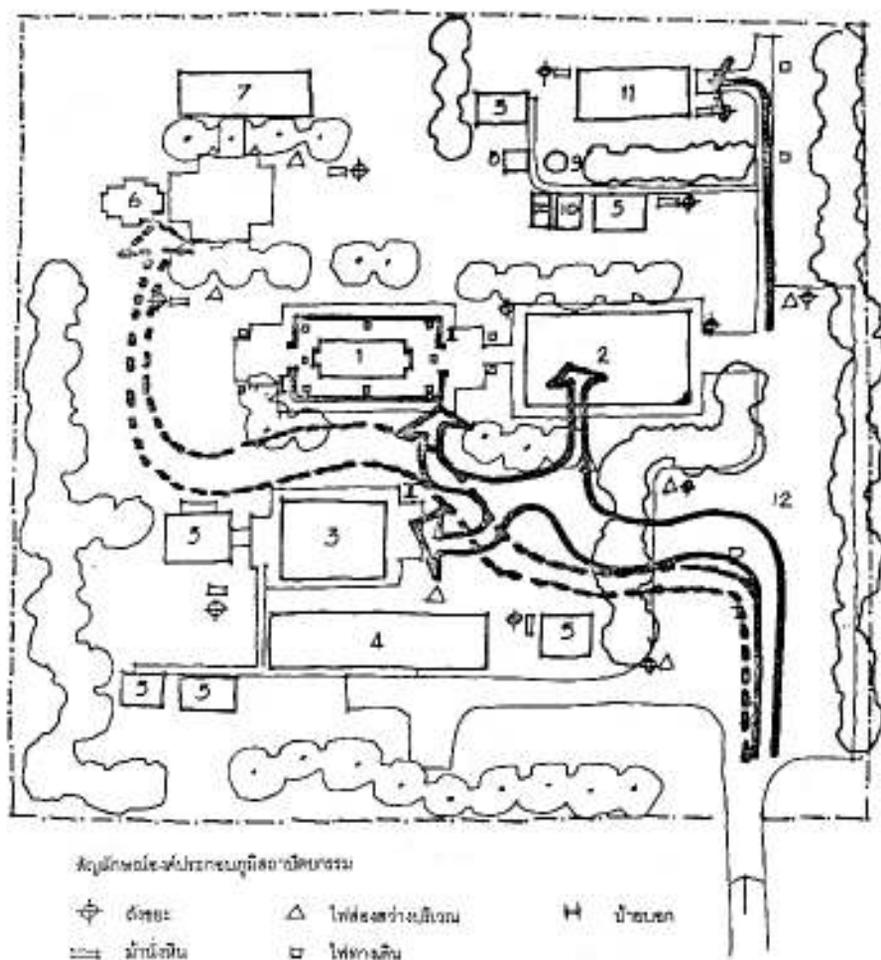
สัญลักษณ์	1. โถง 2. ศาลาการเปรียญ 3. สถานที่ก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ 4. โรงครัว	8. ุฎี 4. ฼นุ 7. ศาลา 6. ด้งกับน้ำ	9. ระเบียง 10. ศาลา 11. สถานที่เลี้ยงสัตว์ก่อนวัดเขียน
	โครงการ ศูนย์การพัฒนาศูนย์ส่งเสริมทางด้านกายภาพประเภทวัดสงฆ์ 4 : วัดโนนาคใต้		

ภาพที่ 7 แผนที่วัดสุนทราวาส อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ก่อนเสนอปรับปรุงผังบริเวณ

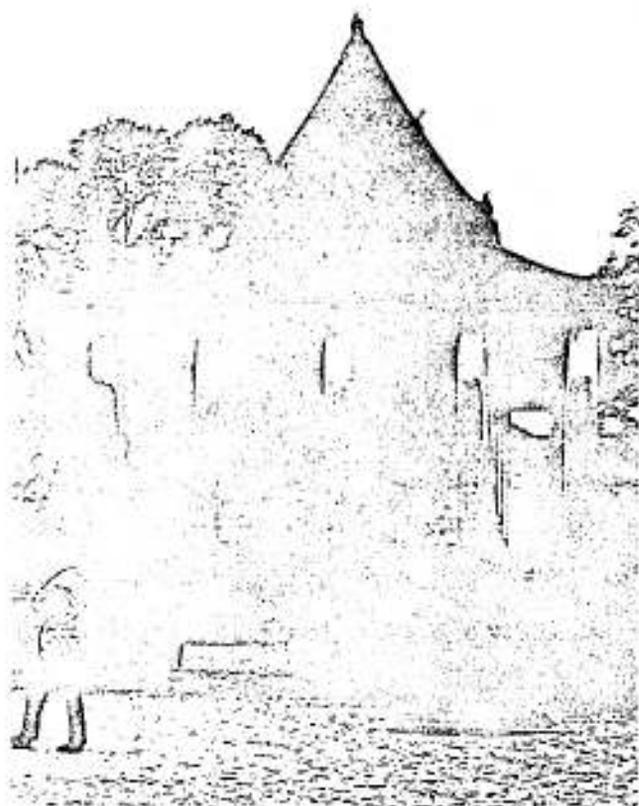
สัญลักษณ์	1. โบสถ์	4. เมรุ	11. สถานที่เลี้ยงสัตว์	14. สวนหินซึ่งเชื่อมโบสถ์
	2. ศาลาการเปรียญ	7. ศาลา	คั่นบริเวณ	และศาลาการเปรียญ
	3. ศิขิระวิหาร	8. บึงเก็บน้ำ	12. ลานจอดรถ	15. ลานรอบพิธีกรรม
	4. โรงครัว	9. บ่อน้ำ	13. ทางเท้าต่อเนื่อง	16. สวนหินซึ่งหน้าเมรุ
	5. ปู๊	10. ลูชา	ไม่มีอาคาร	17. ประตูต้นไม้ที่เชื่อมเป็น
				ส่วนเดียว
โครงการ ศูนย์การศึกษาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมการเกษตรประเพณี แผนที่ 2 : วัดในภาคใต้				

ภาพที่ ๒ แผนผังวัดสุนทรวาทิสถานธนบุรี จ.พัทลุง เมื่อปรับปรุงผังบริเวณแล้ว

สัญลักษณ์	1. โถงใต้ 2. ศาลาการเปรียญ 3. พิพิธภัณฑ์ 4. โรงครัว 5. ภูมิ	6. เมรุ 7. ศาลา 8. ถังเก็บน้ำ 9. บ่อน้ำ 10. สุขา	11. สถานที่เลี้ยงสัตว์ ก่อนวันเวียน 12. สวนจตุรมุข
โครงการ ศูนย์การพัฒนามรดกท้องถิ่นชาวกาญจนบุรี โดยกรมศิลปากร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓			

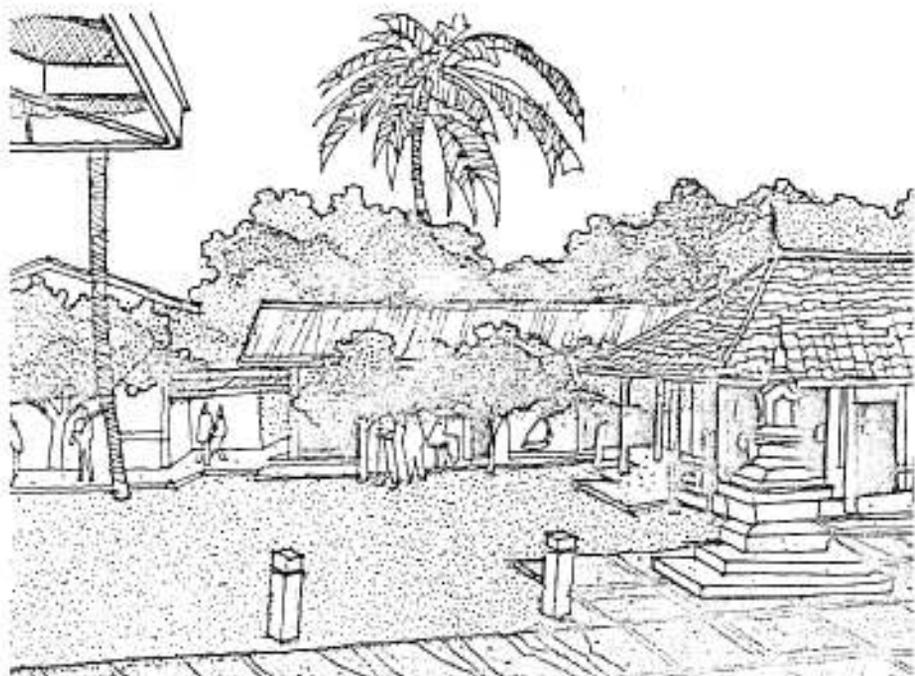
ภาพที่ ๒ แผนผังวัดสุนทรพาวาส อ.สวนขนุน จ.พิจิตร แสดงการเข้าถึงบริเวณสำคัญในบริเวณ

ภาพที่ 10

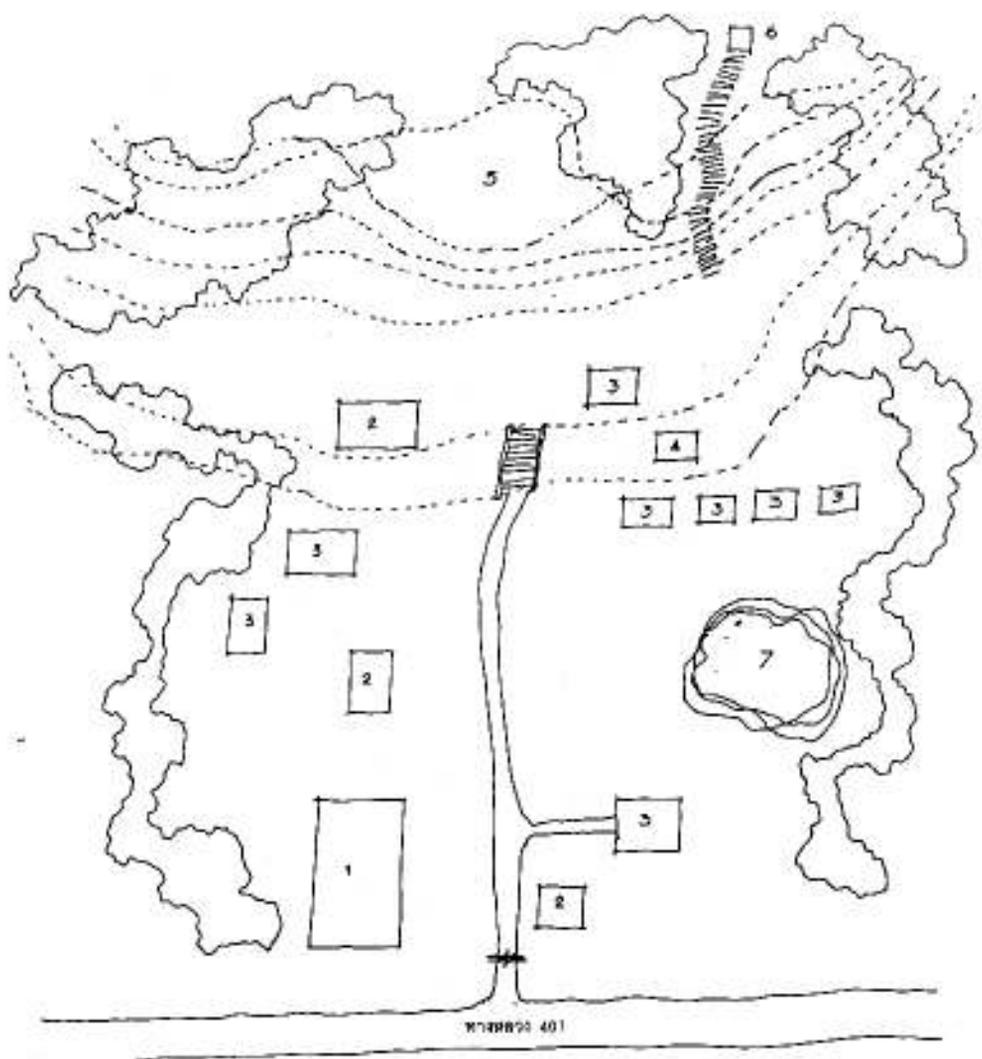
แสดงการปรับปรุงพื้นลานรอบโบสถ์
วัดสุนทรवासทั้งนอกและในกำแพง
แก้ว และเพิ่มไฟทางเท้าบริเวณทาง
เดินรอบนอกด้วย

ภาพที่ ๓

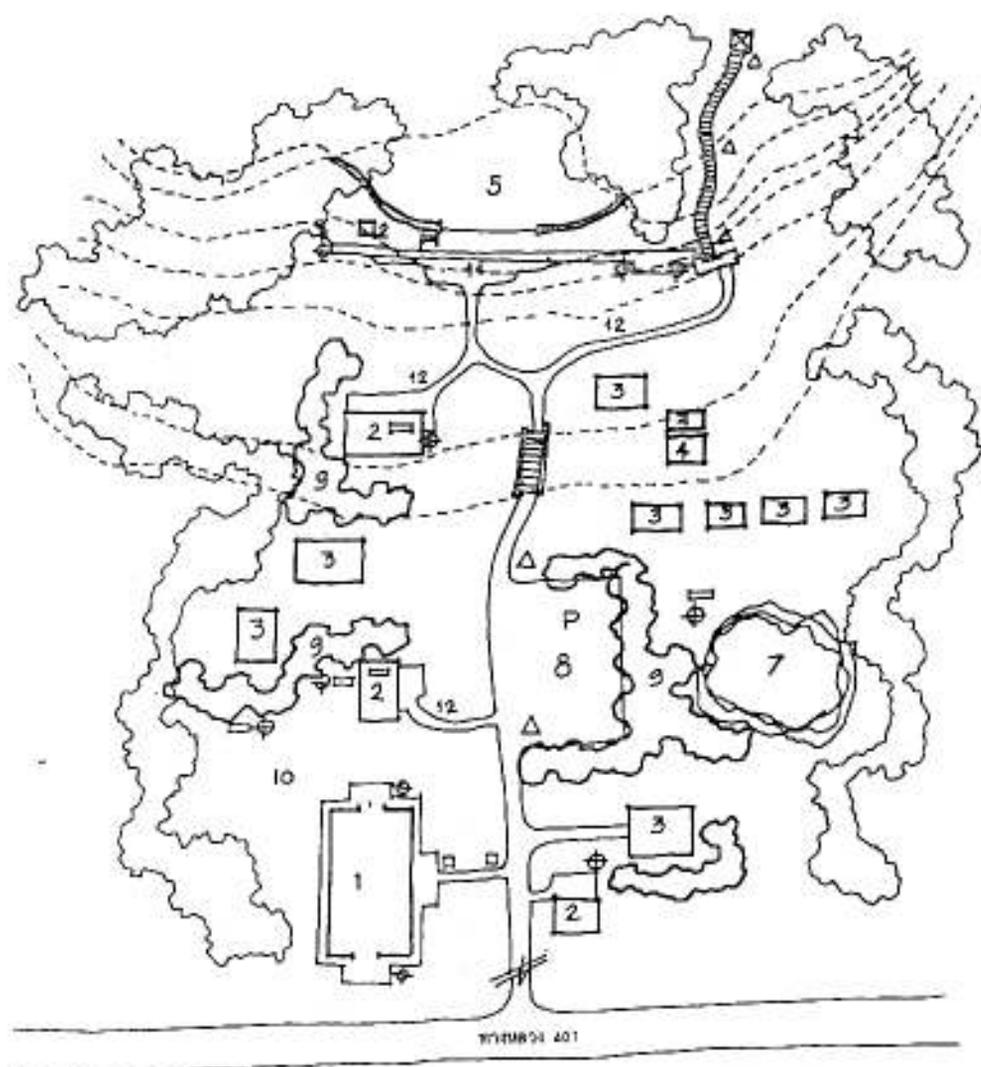
แสดงพื้นที่บริเวณที่จะทำการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์และความต่อเนื่องระหว่างอาคารต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมต่อด้วยทางเท้าพื้นแข็ง การติดป้ายแสดงประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ และติดตั้งไฟส่องทางเดิน

สัญลักษณ์	1. โบสถ์ 2. ศาลา 3. กุฏิ 4. สุรา	5. กำแพงเขตพุทธ 6. มณฑป 7. บ่อน้ำ
	โครงการ คู่มือการพัฒนาระบบท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านการภาพประกอบวัฒนธรรมที่ 4 : วัดในภาคใต้	

หมายเหตุ แผนผังแสดงเฉพาะกลุ่มที่มีสถาปัตยกรรม มีไปรษณีย์ตั้งบริเวณ

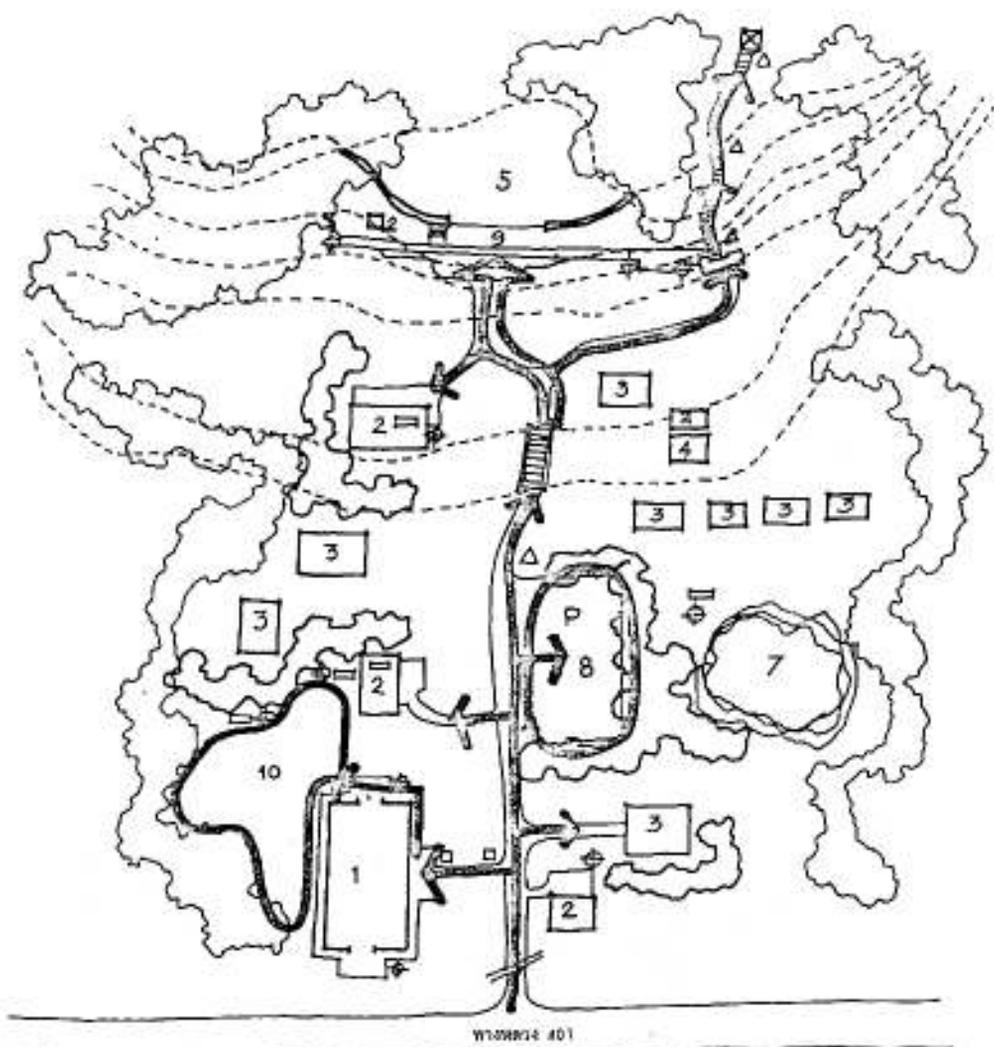
ภาพที่ 12 แผนผังวัดถ้ำคูหา อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี ก่อนการเสนอปรับปรุงผังบริเวณ

สัญลักษณ์	1. โบสถ์ 2. ศาลา 3. ผนัง 4. ประตู 5. กำแพงพญาคูขี้หอม	6. พระวิหาร 7. บ่อน้ำ 8. ลานจอดรถ 9. ลานหน้าถ้ำ 10. พื้นที่ที่ขุดพบ	สัญลักษณ์องค์ประกอบสถาปัตยกรรม กำแพงหิน ประตู บ่อน้ำ พื้นสูงระหว่างบริเวณ โฟทางเดิน บึง
โครงการ คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านการเกษตรและประมงพื้นที่ 4 : 5 ปีภาคใต้			

นายอนุช วัฒนศิริกุล รองอธิบดีกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ภาพที่ ๑๓ แผนที่วัดถ้ำคูหา อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี แสดงการเข้าถึงบริเวณสำคัญ

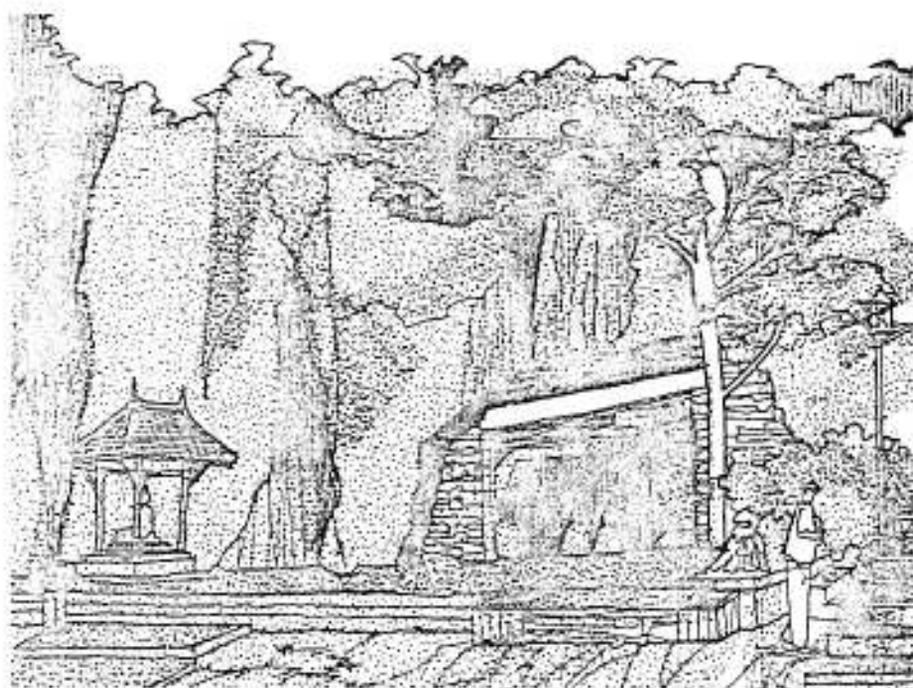

สัญลักษณ์	1. โบลท์	7. ประตูน้ำ	สัญลักษณ์ของอุปกรณ์สถานีสูบน้ำ
	2. ศาลา	8. ลานจอดรถ	⇒ น้ำบังคับ
	3. กว๊าน	9. ประตูคันไม้ยึดกับบริเวณ	⊢ ประตู
	4. สุรา	10. พื้นที่ที่ก่อกวน	△ ฝัดส่งน้ำ
	5. ถังประจุท่อ	11. อานหน้าถ้ำ	□ ฝัดทางดิน
	6. ท่อส่ง	12. พานน้ำเชื่อมส่วนสำคัญ	⊕ ลิ้น

โครงการ ศูนย์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านการเกษตรและปศุสัตว์ : ไร่ในภาคใต้

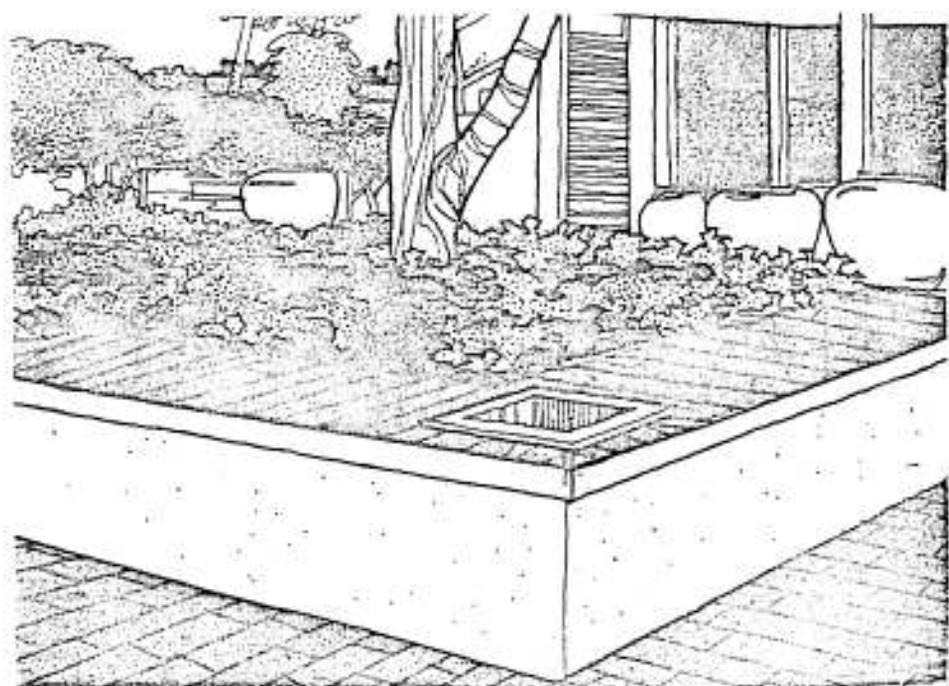
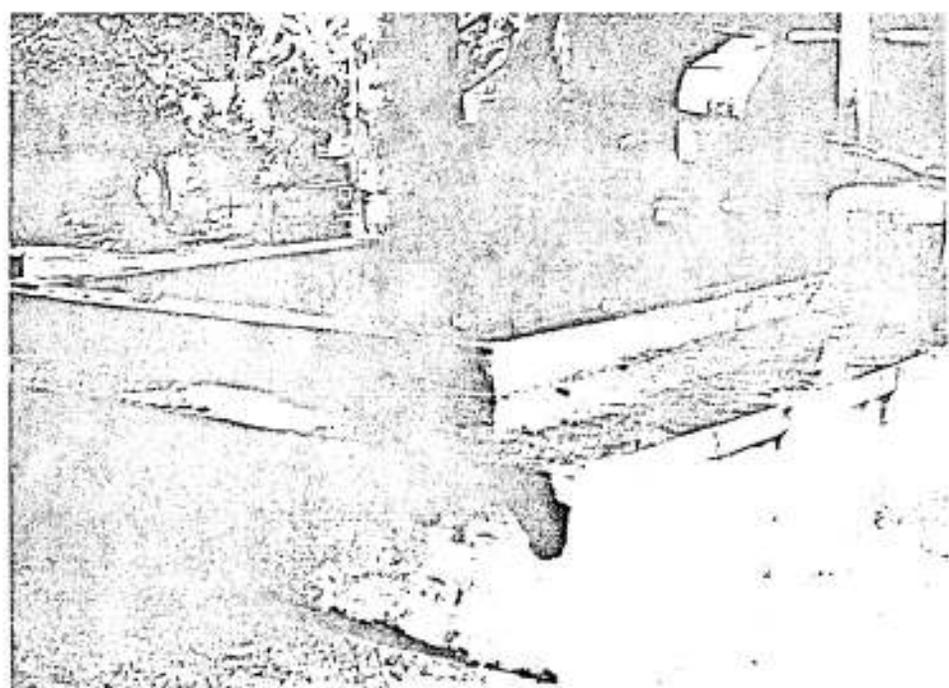
นายเอกสุ แนนฉิมผลจรรยาภรณ์ศูนย์พัฒนาโครงการ มีไม่คงที่จังหวัดภูเก็ต

ภาพที่ 14 แผนผังวัดถ้ำคูหา อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อเสนอการปรับปรุงผังบริเวณแล้ว

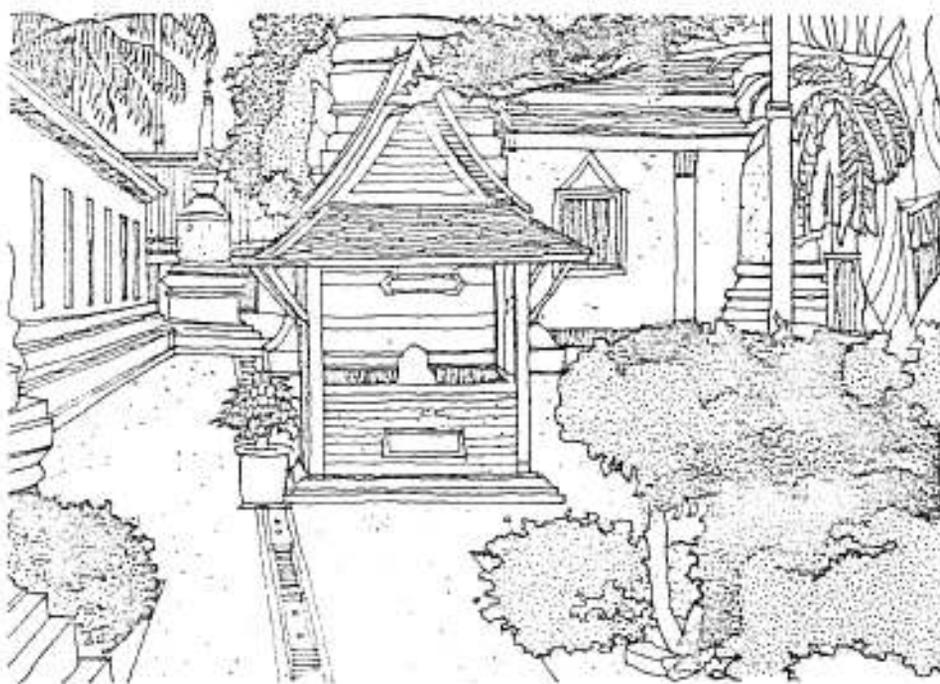
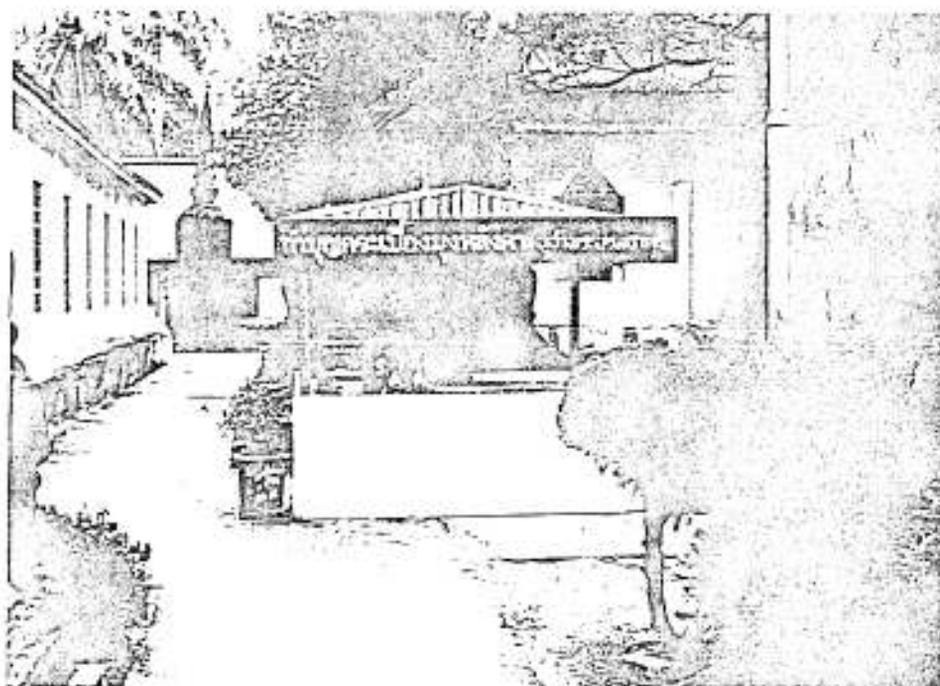
ภาพที่ ๒๖

แสดงการปรับปรุงบริเวณพื้นที่หน้าถ้ำของวัดถ้ำคูหา จัดทางเดินที่สะดวกไปยังบริเวณถ้ำเพื่อสักการะบูชาพระ

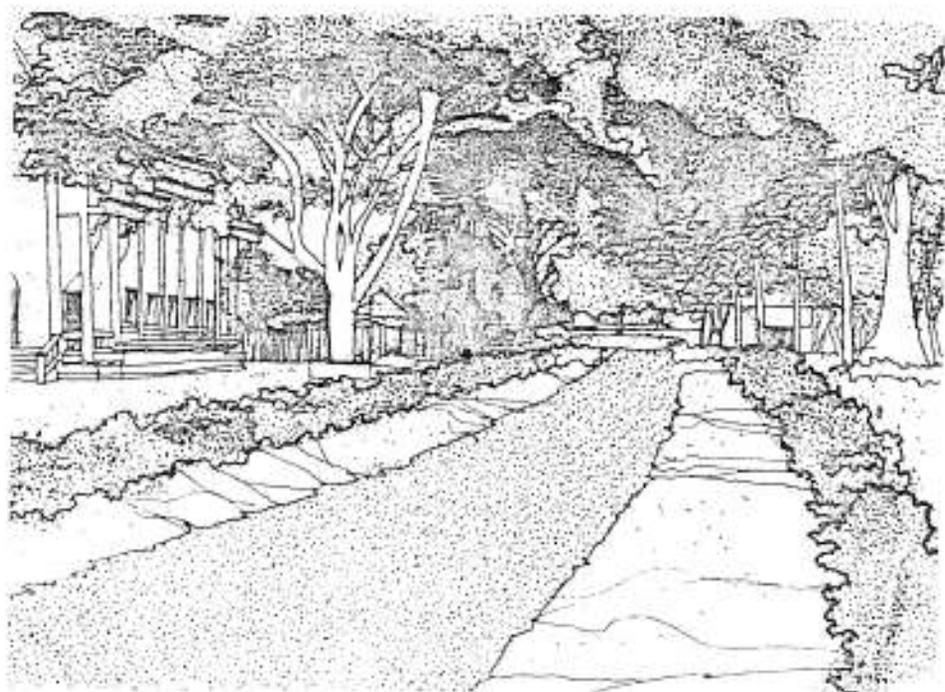
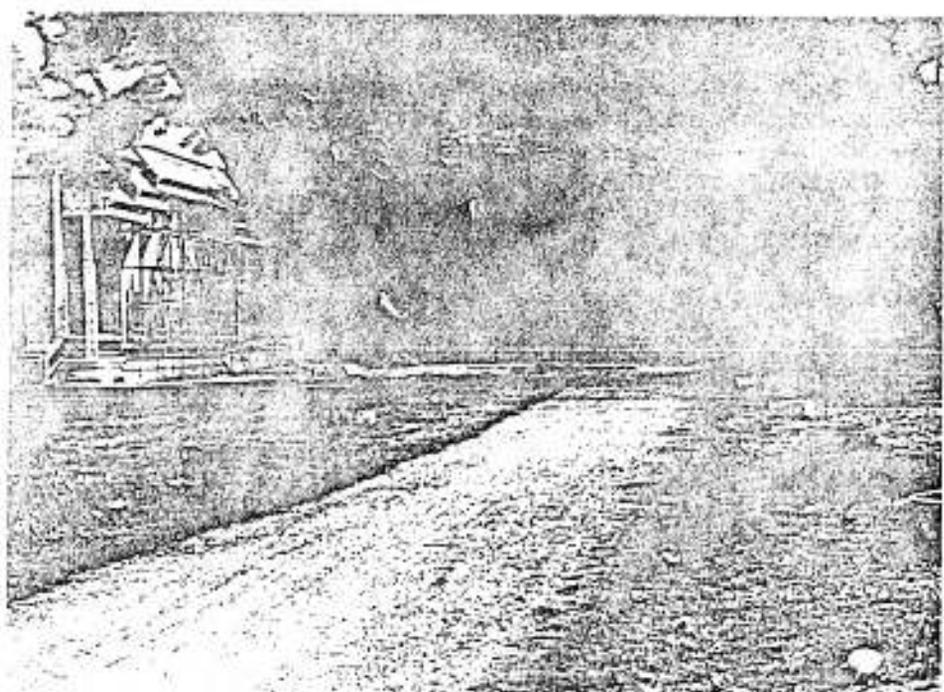
ภาพที่ ๑๘

แสดงตัวอย่างที่นึ่งรอบต้นไม้ซึ่งปรับปรุงจากเดิมโดยการปลูกต้นไม้คลุมดินรอบต้นไม้ และติดตั้ง
ถึงระยะในส่วนของที่นึ่งให้ฝังอยู่ระดับเดียวกัน ดังภายในใช้ตะแกรงเหล็กถอดได้

ภาพที่ 17

แสดงรูปแบบของร้านค้าดอกไม้ญี่ปุ่นในวัดและการปรับปรุงพื้นลานให้มีทางระบายน้ำเพื่อมิให้ความชื้นเข้าสู่ผนังอาคาร

ภาพที่ 18

แสดงการปรับปรุงพื้นที่ถนนและขอบถนนโดยการเว้นระยะปลูกไม้พุ่มเป็นแนว

เชิงอรรถ

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดย อรศิริ ปาณินท์ และคณะ : คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 2 : วัดในภาคเหนือ, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ, 2529.

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดย อรศิริ ปาณินท์ และคณะ : คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 3 : วัดในภาคอีสาน, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ, 2530.

³ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดย อรศิริ ปาณินท์ และคณะ : คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 2 : อ่างแล้ว หน้า 105-106.

⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 107.

⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 90-144.

บรรณานุกรม

- กองโบราณคดี กรมศิลปากร โครงการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังเร่งด่วน. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, พฤศจิกายน 2529.
- ชนิษฐา สุวรรณชาติ จดหมายเหตุดจากชาวอลอง, อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 25 ฉบับที่ 8 มีนาคม 2528.
- เชมชาติ เทพไชย การสำรวจ ชุดค้น และศึกษาโบราณคดี เพื่อหาหลักฐานเกี่ยวกับศรีวิชัย, รายงานการสัมมนาโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศรีวิชัย 25-30 มิถุนายน 2525, โรงพิมพ์พิรแอนด์, กรุงเทพฯ, 2525.
- คณิตา เจริญกุล สืบกลอง, อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 25 ฉบับที่ 8 มีนาคม 2528.
- จันทร์จิรายุ รัชณี ม.จ. ศรีวิชัยที่ไชยา, สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, ม.ป.พ.
- ชิน อยู่ดี ชววนหินขัดในภาคใต้, อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 18 ฉบับที่ 9 เมษายน 2521.
- คำเนียร เจริญกุล พลโท ความพหุรงค์-นครศรีธรรมราช, อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 18 ฉบับที่ 9 เมษายน 2521.
- ดำรงราชานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ต้านานละครอิเหนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2508.
- นิจ ธิญูชระนันท์ เมืองนครในด้านกวางตั้งถิ่นฐานมนุษย์, อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 18 ฉบับที่ 9 เมษายน 2521.
- บรรจบ เทียมทัต ไชยาเคยเป็นราชธานีของอาณาจักรศรีวิชัย, เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์ศรีวิชัย 25-30 มิถุนายน 2525, โรงพิมพ์พิรแอนด์, กรุงเทพฯ, 2525.
- บริษัทที่ปรึกษาไทยกรุ๊ป จำกัด และบริษัทอื่นๆ แสนหลักการพัฒนาการท่องเที่ยว สงขลา-หาดใหญ่. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2524.
- บุษบา ทวีสุข คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ ไชยา-สุราษฎร์ธานี. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร, 2519.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ โบราณสถานในจังหวัดนครศรีธรรมราช, อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 18 ฉบับที่ 9 เมษายน 2521.

- พิริยะ ไกรฤกษ์ **ศิลปทัศนียภาพก่อนพุทธศตวรรษที่ 19**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2523.
- ภิญญู ภิญโญศิริกุล **จากศรีวิชัยสู่สุราษฎร์ธานี**, อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 26 ฉบับที่ 4 พฤศจิกายน 2528.
- มานิต วิลลิตโกดม **ศรีธรรมมาโคกราช**, อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 18 ฉบับที่ 9 เมษายน 2521.
- วรรณิกา ณ สงขลา **การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง**. กรุงเทพฯ, 2528.
- วิเชียร ณ นคร และคณะ **นครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2521.
- วีระ อินพันทัง และคณะ **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางค้ำกายภาพประเภทวัดกรณีศึกษาวัดพระบรมธาตุควมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2529.
- สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย **แผนหลักการพัฒนารท่องเที่ยวเกาะสมุย สุราษฎร์ธานี**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2528.
- สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์ **ปูนดำ ปูนหมัก**, เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ, มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ, 2530.
- สว่าง เลิศฤกษ์ **ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดชายแดนภาคใต้**, เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ, 2530.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ใหญ่ชัย **ลคิขารบ้านบักซ์ใต้**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2521.
- สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้** กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529.
- อรศิริ ปาณินท์ และคณะ **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางค้ำกายภาพประเภทวัดเล่มที่ 2 : วัดในภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2529.
- อรศิริ ปาณินท์ และคณะ **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางค้ำกายภาพประเภทวัดเล่มที่ 3 : วัดในภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2530.